

A tartalomról:

Dr Hevesi Simon: Néhány sor Majmonides József emlékének — Somlyó Zoltán: Nem véletlenség... (vers) — Timár Magda: Találkozások (vers) — Lőw Immánuel: Valomás — Tóth Béla levele a pászkról és egyebekről — Sass Irén: Valaki beleszólt — Kiss Arnold: A közös hajó (vers) — Dr Patai József: Majmonides és a Szentföld — Hamvas H. Sándor: „Zsidaóka“ — Cholnoky László: Kísértet — Longfellow: Rege Rabbi Ben Léviről (vers) — Zsoldos Jenő: Majmonides és a magyar irodalom — Pollák Manó: A zsidó műemlékek érdekében — Dr Fürst Aladár: Maimuni-kéziratok Budapesten — Munkácsi Ernő: A livornói zsidó kultúra — Berend Pál: Halk kritika a zsidó-kongresszusról — Tollhegyről — Zsidó humor — A Pesti Chevra Kadisa közgyűlése — Krónika és szemle — Huszonhárom illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Feladó szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

BORPINCE

Ajánlom kitűnő hegyaljai és
asztali fehér, vörös **פוסל**
boraimat legolcsóbb árban,
kicsinyben és nagyban

Orth.

כשר

LÁZÁR MÁRKUS

Klauzál-tér 16 * Tel. 40-5-54

Megrendeléseket házhoz szállítok

Hangszerek, zongorák
részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14 *

Fűzőt, gumiharisnyát,
gumifűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Pesti Izr. Hitközség VII., Sip-utca 12

Hirdetmény

**a husvéti pászka (Macesz) forgalomba-
hozataláról**

A pesti izr. hitközség előjárósága tudomására adja a Budapest székesfőváros IV—IX. kerületek területén lakó híveknek, hogy pászka (macesz) szükségletük folyó évi március 31. napjától kezdve beszerezhető.

A pászka ára kg.-ként 1 pengő 40 fillér, a macesz-dara, valamint az „FF” jelzésű finom macesz-dara (liszt) ára kg.-ként 1 pengő 70 fillér. A széderesti smure macesz az összes árudákban kapható, kis csomagban 90 filléres és nagy csomagban 1 pengő 80 filléres áron.

A Pesti Izr. Hitközség Előjárósága.

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON”

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

**Templomi
hímzéseket**

készít művészi kivitelben, régi
hímzéseknek átdolgozását
elvégeztetve olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest IV.,

Kossuth Lajos-utca 3.

Telefon: Aut. 856-32

אנדר כיושר לבב כלבדי משפטי עירקד

מכות וליו ועזר ביגהן ולי
יכתוב שטר וליו יערו
לוחות וק הנכרי ולוחותיו
מכות

הלכות טוען

וצטען

מיטע עשה וחיו דין טוען יו
מורה יו כספי

הלכות צחלות

מיטע עשה

יחת וחיו דין סדר סחוב
מזעיו כל המיעות הנכללות כספי
זה שלשה ועשרים מיטע חת
יחת עשרה מיטע עשה ושתים
עשרה מיטע יו תעשה

הלכות שכירות

יש כסלן

שבע מיטע שלש מיטע עשה
וירבע מיטע יו תעשה
דין שכר ושומר שכר
ייתן שכר שכר כוחו
שלו יתן שכר שכר כוחו
שומר השכר מן החקוב

הלכות ליה

ובמלוח

יש כסלן שתיים עשרה מיטע
וירבע מיטע עשה ושמה מיטע
יו תעשה וזה פרט

לוחות לעזר

שלו יתן וחת
לגוש הנכרי
שלו יתן כדור

והחזיר חושבן ובעל כוח
שהיו עירך לו
שלו יתן חושבן ובעל כוח
העב כוח שהיו עירך לו

שלו יתן יולוח

שלו יתן סיס שעשין בקיחות
שלו יתן חולות מכות
שלו יתן חולות מכות
שלו יתעסק ידם בן חול וחולות

וחיו ספר משפטים
הלכות חוש וזה סדר

הלכות שכירות
הלכות שווא ופקדון
הלכות מלוח וזה
הלכות טוען וצטען
הלכות נחלת

הלכות שכירות

יש כסלן

שבע מיטע שלש מיטע עשה
וירבע מיטע יו תעשה וזה פרט
דין שכר ושומר שכר
ייתן שכר שכר כוחו
שלו יתן שכר שכר כוחו
שומר השכר מן החקוב
שלו יתן שכר שכר כוחו
שלו יתן שכר שכר כוחו

הלכות שאלה

ופקדון

יש כסלן שתי מיטע עשה
דין שווא
דין שומר חנם

Illusztrált Majmuni-Kodex
a 13. századból (A Magyar
Tudományos Akadémia
Kaufmann-könyvtárából)

Aus dem Majmuni-Kodex
(1295) der Ungarischen
Akademie (Sammlung
Kaufmann)

Náthán ben Simon Halévi (Köln) műve

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

בשם יי א עולם

מה אהבתי תורתך

כל היום היא שיחת

והיו ספר יחזקיה
הכותבו שש וזה סדור
הכותב קרית שמוע
הכותב תפלה וברכת כהנים
הכותב תפלה ומוחזה וספר תורה
הכותב ציצית
הכותב מכות
הכותב מילה

הלכות קרית

שמע

מעשה עשה יוחת והיו לקרות
קרית שמוע פעמים ביום

הלכות תפלה

וברכת כהנים

יש כלאן שתי מעות עשה
לעבוד יוחת א כתפלה כל יום

לכר סתנים יתישור כל יום

הלכות תפלין

ומיזזה וספר

תורה

יש כלאן חמש מעות עשה
להיות תפלין על הראש
לקשרם על היד
לקטע ומוזה בשתחי שערים
לכתבם איש ספר תורה לעצמו
לכתוב חמלק ספר שיני כד שיהיה
או שני ספרי תורה

הלכות ציצית

מעות עשה יוחת
לעשות ציצית על כנפי הכסות

הלכות ברכות

מעות עשה יוחת והיו לברך יוחת
שם הקדוש ברוך הוא יוחת היד
היופלה

הלכות מילה

מעות

עשה יוחת והיו למוול יוחת חסדים
ביום השמיני
כל המעוה חמסלות בספר זה
יוחת עשרה מעות עשרה

הלכות קרית

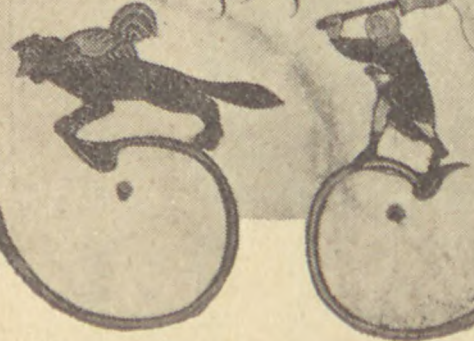
שמע

מעות עשה יוחת והיו לקרות
שמוע פעמים ביום
מעוה זו בשרקים יוחת

פרק ראשון

פעמים

כל יום קורין קרית שמוע בערב

וירבעה ושבועים מהם שבעה
ועשרים חיות עשה ושבוע
וחמה וכל הדיבן הנבלין עמה מעמידה על סדר ההלכות כעזרת שדי

בשור הסדר ליוזעף ויזקתך לישורלב

והנני ספר החדש

הלכות

יש כלל עשר חיות שש

חיות עשה וירבע חיות לא
תעשה וזהו פירוש
ידע שיש שם יוח
שלו יעלה בחשבה שיש ש
שם יוח חלתי ין
ויחדו
ויהבו
וירוחו ממנו
וקדש שמו
שלו לחל יות שמו
שלו לזכר דברים שנקראו שמו

ישמע ון הנביא החדש בשמו
שלו ונבחרו
וביור חיות יאן בערקים יול

פירוש

יסוד היסודות

ועמוד החכמות לידע שיש
שם חיות יחשון והוא האמין
כל המיניו וכל הנמצאין ון ש
שמים ודקין ומה אשר ביניהם
אין נמצאין ומה חיותות חיות
וחם יעלה על הדעת שהיו
יזנו חיות יין דבר יחור יכול לה
והחיותות וחס יעלה על הדעת
שיון כל החיותות לזכר חיות
הוא לזכר יחיה חיות ווא יבטל
הוא וכלום שם החיותות ער

עריבין לו והיו ברוך הוא ייג
עריך להם וליו יאחר מהם
ב לפיכך יין חיותות
כחיותות יאחר מהם הוא שהחיות
ווא וין יחיה יוחת הוא לזכר
חיותות וין יאחר חיותות כחיותות
והוא שהחיותות יאחר יין עוד
מלבד שמו יין שם חיותות
מלבד כחות
החיותות הזה הוא יחיה העולם
ידון כל היצור והוא החיות
הגלל כח שיון לו קץ ותכלית
כח שיון לו הפסק שהגלל
סובב תמיד ויפטר שיון
מיו חסבב והוא ברוך הוא ה
חמסבב יוחת ביו יד ויוגה
ד וידעת דבר זה חיותות

Aus dem Majmuni-Kodex (13. Jh.) der Ungarischen Akademie
Illustriert von Nathan ben Simon Halevi aus Köln

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXV. ÉVFOLYAM, 1935. ÁPRILIS

DR. HEVESI SIMON: NÉHÁNY SOR MAJMONIDES MÓZES EMLÉKÉNEK

Elsősorban üdvözlöm a *Mult és Jövő* kiváló érdemű szerkesztőjét ebben a Pészách ünnepi számban, midőn eleget teszek megtisztelő felhívásának, hogy a negyedszázados évforduló alkalmából ünnepi cikket írjak. E változatos idő folyamán ragyogó képességeinek teljes latbavetésével végezte munkáját dr. Patai József és nem kellett a *Mult és Jövőt* magas színvonalra emelnie, mert az kezdettől fogva magas színvonalon állott. Midőn őt az ünnepi alkalomból tiszteletteljesen üdvözlöm, nem tehetem azt méltóbb és szebb módon, mint azzal, hogy rövid soraimat Majmonides emlékének szentelem, akinek nyolcadik születési centennáriuma e hónapban ünneplik világszerte.

Ez alkalommal a nagy bölcslőt óhajtom ünnepegni, akinek nagyságát a Doctor Perplexorum elnevezés koszorúzza, aki talán óriási szellemi működésében a vallási igazságok bölcséleti alapvetését tartotta maga is a legfontosabbnak. Az aquila synagogae elnevezés fölött magasan lebeg a Doctor Perplexorumnak szóló elismerés.

More Nevuchim... Dalalat Alhairin... csodálatos könyv, bölcséletének, eszmegazdagságának sugarai ezredéveken át fogják megihletni a mélyen gondolkodó lelkeket és a kételkedők világában a pyrrhonismus labirintusában tévelygők millióinak meggyújtani a szövétneket, amely fényösvényt hasít az éjszakába és világosságot sugároz a örökkévalóság felé.

Reális vezérgondolata, hogy a természettudományon alapuló és fölépülő metafizikát kell teremteni. Elandalodva a látható lét két tényezőjének, az anyagnak és formának változatos gazdagságán, Aristoteles tudományát követi ezeknek bölcséleti értékesítésében és eltűnődve a mozgás rejtélyén, a mozgás csodálatos problémáján, amelynek mélységét tökéletesen fölfogja, három magyarázó momentumot talál, amelyek a természet egész birodalmában a kémia, a fizika, a csillagászat, az organikus lét, sőt a szellemi élet területein is követhetők, de egy transcendens világ felé mutatva egy magasabb magyarázó okot postulálnak, amelyet Aristotelesszel teljes összhangban megtalál a proton kinoun fogalmában.

De Aristotelestől mégis egy egész világ választja

el. Aristoteles világmagyarázata is az Istenségben gyökerezik. De az Aristoteles világrendszere valamilyen szegényebb, mint a Majmonidesé. Aristoteles gondolatmenete, amely az Istenséghez vezet, ma is rendkívül értékes filozófiai elem és annak kikapcsolása a világnézlet-alkotásból beteg kísérlet, amely a kérdések tömkelegét homályban hagyja, az emberi elmét csak pillanatnyilag elringatja és áztatja és minduntalan szakadozó és szétfoszló elméletiszövedéket teremt. És mégis Aristoteles világa holtan gépies, megkötött és az Istene is holtan gépies. Majmonides világrendszere sokkal gazdagabb; más az ő Istene, más az ő világa. A szabadság eleme az, ami Aristoteles Istenéből és világából hiányzik. A teremtő isteni akarat szabadsága s az embernek az ő méltóságát biztosító, bár mértékek között határolt belső szabadsága egy filozófiai eszmekörbe beállítva, valóságában beigazolódva és bölcséleti meggyőződéssé kovácsolva teszi Majmonides szemléletét oly hódító erejűvé és fönséggé. Ezt a szabadságot nem a dogmatikusnak, hanem a bölcslőnek szemével meglátni gyönyörű feladat volt, aminek ténye Majmonides alakját az utána következő skolasztikus bölcselet világitótornyává tette. Az Isten szabadsága az aristotelismussal szemben, ahol az ő anyag megköti az Istent, oly tündöklően kiemelkedő gondolatmagasság, amelynek jelentőségét maga Majmonides a legtökéletesebben értékeli, midőn egyszerű szavakkal kimondja, hogy enélkül megszűnik minden vallás, megszűnik a vallásnak minden alapja, mert ha Istenben nincs szabadság, akkor az emberben sem lehet, a szabadságnélküli ember számára nincs vallás, nincs etika, nincs felelősség, nincs erkölcsi fejlődés és nincs remény. Determinált sorsban nincs igazság, tehát nincs erkölcsi világrend.

Az Isten szabadság-lehetőségét Majmonides szigorú tudományossággal igazolja be, az ő anyag-elmélettel szemben a teremtés gondolatának, a tiszta ész módszereivel eszközölt alátámasztása után mérlegre helyezi a mechanisztikus elmélet nehézségeit és valószínűtlenségeit, leméri a creatio ex nihilo tanának túlsúlyát, de az Istenség létét mindkét elmélet alapján

bizonyítja; ám nem engedi filozófiáját túlcsapongani az emberi megismerőképesség határán, hanem megelégszik az elért eredménnyel az alapvetés munkájával és hogy megtisztította a talajt a vallási igazságok előtt. Isten létét mindkét alapon, az összes adottságok fundamentumán meggyőződésé szilárdítja, de élénk állítva az aristotelesi világképet és a majmonidesi világképet, megéreztetni velünk az óriási különbséget Aristoteles Isten-fogalma és Majmonides Isten-eszméje közt.

A fizikai adottságok világából indul ki Majmonides a profétizmus meghatározásában is. Ennek óriási előnye az, hogy egy hitében megingott vagy ingadozó, de kora műveltségének magaslatán álló közönség előtt föltárja a profétai működésnek, ennek a rendkívüli és minden csodaszerűségében is törté-

nelmi valóságot jelentő tüneménynek nem csodaszerűségét, hanem természetes voltát. Hiszen valójában minden, amit a természetben látunk és amit természetesnek mondunk, minden tulajdonképpen meglepő váratlan és csodaszerű. Hogy a vízből támadt felhőben villám születik, azt utólag lehet, causalisan lehet természetesnek magyarázni, de észokokkal nem lehetett volna előre kitalálni. Majmonides tehát leszögezi a profétizmus természetszerű lehetőségét és ténybeli realitását. A kinyilatkoztatás egy örök folyamat, Ábrahám, Mózesen és később a prófétákon át az istenség által az emberi lélekre gyakorolt hatás, amelynek befogadására szolgáló ihlet-képességet az isteni kegyelem fejlődésében elősegítheti. A profétai képesség révén az ember Mózes személyében elérte az emberi intuitív megismerés akméjait. Ennek csak egyszer kellett megszületni az emberiség számára örökre. Ez a lelki megismerés közvetlenül minden álm, látomás, szimbólum közbejötté nélkül színről-színre való megismerését jelenti Istennek. Ennek a fenkölt és fenséges Isten-felfogásnak meg kell maradnia Izraelben minden közvetítő képzet, minden földi hasonlat, minden antropomorfisztikus elem közbetűzése nélkül. A vallás és a tudomány, a hit és a bölcséleti gondolat akkor jut teljes harmóniába egymással, ha minden mitológiai elem ki van küszöbölve a hit eszméiből. A tiszta intellektualitás az anyagfölötti örök létprincipium, mint minden létnek kútforrása: a legmagasztosabb tan, amely bölcséletileg szervesen beleilleszkedik és bekapcsolódik az universumról alkotott fogalmi rendszerbe, de nemcsak beleilleszkedik, hanem ellenkezőleg, a kellő gondos becsületes-séggel és egyetemes érvényességre jogosító hűség és mindenre kiterjeszkedő igazság-kereséssel megalkotott fogalmi rendszer egyenesen posztulálja ezt az istenséget. A Bibliában előforduló költői kifejezések az istenségről ennél fogva absztrakt értelemben veendők, elsősorban azért, mert az emberi nyelvezet merev és nem tud alkalmazkodni a szubtilis, absztrakt eszmékhez, amelyek így rá vannak utalva allegorikus kifejezésmódra, de még inkább azért, mert a Szentírásban magában előforduló világosan kifejezett, metafizikai tisztaságukkal ható tételek határozottan megmutatják, hogy allegorikus kifejezéseket is absztrakt szellemben kell megértenünk, mint azt már a régi bölcsek írásmagyarázata és a régi arameus Bibliafordítás is megcselekedte.

E néhány momentum megvilágítása után csak azt óhajtom még hangsúlyozni, hogy e központi gondolatokat a bámulatos eszmék tengere veszi körül. Nem alkalmas e szűk keret bővebb tárgyalásra, az kétségtelen, hogy Majmonides filozófiai alapvetése az egész emberiség számára nagyot jelent, meg van abban adva a legtisztább hit, a legmagasabb erkölcsi ideál és az útmutatás az emberiség fölfelé fejlődésének a legmagasabb életideál felé. Hódolat a lángszellemű ingéniumnak és legnemesebb akarat előtt. Az út, amelyet mutat, a zsidóság útja és az emberiség útja. Az aquila synagogae messze időkön át Doctor Perplexorum, a tévelygők útmutatója marad, az emberiség vezérloje a megigazulás felé.

Mózes a Szinájhegyen — Moses am Sinaj
 Illusztrált Majmoni-Kodex a 13. századból
 (A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)
 Aus dem Majmoni-Kodex (13. Jh.) der Ungarischen Akademie

Illusztrált Majmuni-Kodex a 13. századból (A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)
 Aus dem Majmuni-Kodex (13. Jh.) der Ungarischen Akademie der Wissenschaften

Somlyó Zoltán: Nem véletlenség ...

Nem véletlenség az, ne hidd el,
 hogy zsidó vérből, zsidó hittel
 zsidónak születünk!
 Valami különös és furcsa,
 sors, melynek fájdalom a jussa,
 munkálkodik velünk ...

Jöhet az is, hogy üt az óra!
 S ujjal mutatnak rád: zsidóra!
 S hajszolnak, űznek űk ...
 Akkor vesd meg keményen lábad!
 Nem tagadhatod meg anyádat —
 sem Istenedet: Őt! ...

Ha zsidó vagy, örökre vérzel!
 És hitté válik, amit érzel!
 Ezért vagy te zsidó!
 Kilépned ebből lehetetlen!
 Születni kell s meghalni ebben!
 Ez a rossz s ez a jó ...

Timár Magda: Találkozások

Harsogó, hozsánnás éneket,
 zsongó zsoldárt gombolyítatok,
 félve dobbanó szívetekre
 ragyogó taliszt borítatok.

És hajtsátok le fejeteke
 glóriás pénteken, szombaton
 és fogjatok kezét mindnyájan.
 ti, kiket a gond szekere von.

Talán meg is értitek egymást ...
 fény szűrődik át az ablakon ...
 tán meg is látjátok majd egymást
 és nem jártok kevélyen, vakon.

Tán megérezitek a szeretet
 lágy vésőjét a jó arcokon,
 s megismeritek mosolyáról,
 hogy ki a szelíd, a jó, rokon.

Találkozások néha-néha
 meleg zsoldárok lombja alatt,
 boruljatok le halk imával,
 Ha tisztaság, fény arra halad ...

LOW IMMÁNUEL: VALLOMÁS

1874—1934

וְהָיָה לְעַת עָרֵב יְהוּדָה És est idején világosság támad!¹ Az Istenbe vetett, jótváró, jellemzetes, hívő bizodalom az est leszálltával nem a beálló éj sötétjétől riad, hanem új világosság keltének csodáját várja. Mert a hit bizodalma a lét csodáinak csodálata, az a szinte ittasuló öröm, amelyet a teremtes szépsége és csodás volta kelt a zsoltártárta lélekben.²

Reményeink fűződtek a prófétai biztató ígéhez, mikor — most hatvan éve — az ígének ezüsfoglalású szent könyvét útmutatóul és irány szabóul szeretettel reám bízottak. Előlegező, de elkötelező bizalom rejtett ez ajándokban. Még akkor nem volt divatja a ritkavirágú kaktuszok, e tömzsi, pozsgás, bizarr és groteszk cserjék családjának, amely ma számtalan változatban hálálja meg az ápoló kéz gondját. De ti már akkor élvelő cserjére bízottok az írás szent könyvét, nem gyors elvirágzású, rövidlétű, egynyári töre. És íme, hat évtized örömét, bánatát, virágzását, rázkódását, háborúját, békéjét végigkísérte e könyv.

Két emberöltő hallgatta azóta könyvetek nyomán az ígét. Hosszú tartam a hat évtized! Hiszen a szentély énekeseinek is letelt a szolgálata a hatvanadik évvel.³ Alig van már velem egyívású emberöltőtársam köztetek, alig van már hírmondó azok sorából, akik akkor csodálkoztak az ifjú merészkedésén, aki édesatyja színe elé mert lépni ifjú gondtalanságnak nekibátorodásával. Elindult akkoriban az ifjú dobbanó lépte, követte a férfiú iránytartó járta s nyomon követi maholnap az aggastyán csendes csoszogása וְהָיָה בְּדֶרֶךְ mikor botladozó lesz és reszkettető minden út.⁴ Hervad már-már a tűz, talán kialvóban is időlátta, réglobogó lángja.

Az ifjú lelket az élet fordulóinál várakozás és remény tölti el, az élemedett körül emlékek raja rajzik. Hiszen a remény az ifjú élet ösztöndíja, az emlékezés az elaggottnak nyugilleménye. A multak kóros, feledkező tarlójára jár az öregek méléző emlékezése: tarlózgat, kocsánozt, böngész, bilingérez. Nem néz már a jövőbe, de nem mond le soha az ígeszülte reményről, hogy est idején világosság támad!

Merész kísérlete volt gyülekezetünknek a hírneves atyának helyére állítani a kezdőt, az ifjút, aki pedig küldetésnek érezte és föladásnak a kegyelet-szülte bizalmat és igyekezett buzgón szolgálni öröklött szószékét. Megkísértette tömör, szobros szabású szóval hirdetni az ígét és megtalálni a jelen tükröződésének megértését a multnak szent ígében. És idegenbe hívó szóval szemben e szószékhez kötötte korán kelt bizalmatokért a szív hálája, nem hagyta távozni a sok évtizedes összhang vezérlőitekkel, itt marasztalta a szülőföld szeretete és anyanyelvünk varázsa, a néplélek nyelvtermő, áldott anyaméhe, itt tartották a vállalt tudós munkásság föladatai.

És idefűzte a gyermeki kegyelet, a megdicsőült apának neve, amelyet mai jahrzeitján innen köszönt a hálás utódnak megindult szíve

וְבֶרֶךְ בְּרֹךְ! אֲבִי אֲבִי רַבֵּב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשִׁי

TÓTH BÉLA LEVELE A PÁSZKÁRÓL ÉS EGYEBEKRŐL

Kedves Szerkesztő Uram!

Csatoltan küldöm a Mult és Jövő számára Tóth Bélának, a híres írónak közlésre érdemes levelét, amelyet 30 esztendővel ezelőtt boldogult sógoromhoz, Blücher József főtanácsoshoz intézett.

Régi őszinte nagyrabecsüléssel
üdvözl

Büchler Sándor

Mélyen tisztelt Uram és édes Testvérem!

A zsidók szent húsvéti kenyerét, a pászkát, mint mi keresztyének nevezzük, ön, a pesti izraelita hitközség egyik legelőkelőbb tisztviselője, évek óta megosztani méltóztatik énvélem, érdemetlen szegény emberrel.

Nagy kitüntetés ez. Akár mint magánember részesít benne, akár mint a zsidóság képviselője. Nem keresem, nincsen is jogom keresni, melyik felfogás a helyes. Nékem egyenlőképpen nagy és szent frigyünknek, a zsidóság és a becsületes keresztyénség frigyének lelke szerint ez a magasztos jelvény; akár csak az én édes testvérem, Blücher József fejezi ki vele szeretetét, akár a tízezrek.

Meghatottan, hálával fogadom e symbolumot. Forró köszönetet mondok érte. És az Isten áldását kérem küldőjére.

Megtörvén és boromba mártván e kovásztalan szent kenyeret, az az ájtatos és erős hit él bennem, hogy tagja vagyok az istenfélő, a jó emberek szövetségének, amaz égből eredő felebaráti szeretet szerint, melynek hirdetője és cselekvője a zsidóság a történelem előtt való időktől fogva mindenkor vala.

Hogy én ezt valloim és e szerint irányzódik életemnek egész szerény munkássága, sokszor megkeserültem. De sebekkel dicsekedni nem természetem; hát nem említem a tegnapi sem, a kimondhatatlanul aljas fegyverekkel ejtettet.

Ha most beteg vagyok, itt a kedves, a gyógyító, a nemes orvosság: ez a szent kenyér, a vigasztaló, a mindenható szeretet jelvénye.

Karomat ölelésre tárva, hálás érzellemmel köszönöm meg önnek, édes József testvérem! És imádságaimban — mert én még fel bírok emelkedni alázatos gondolataimmal a Mindenhatóhoz — az Ő áldását kérem önre, szereteteire és az egész istenhívő zsidóságra, a jó emberekre. Vagy ki van itt jó ember, ebben a boldogtalan országban, ha nem ők! Azt az egyet egy immár hosszúnak nevezhető élet tapasztalata szerint mondhatom, hogy bennök bízom legjobban. Mert Isten engem úgy segéljen, hogy engemet zsidó ember részéről igaztalanság még nem ért; s minden rossz, amit túrnöm kellett, minden pokoli gazság, ami boldogtalanná tett, az én édes keresztyén atyámfiától eredt.

A tisztelet, a szeretet és a hála érzésével

1904. ápr. 22.

Tóth Béla

¹ Zoch. 14,7. Löw Immánuel, Beszédei 1900, 249 lap.

² Einstein, Welthild 1934, 135 lap. ³ III. M. 27,3. ⁴ Koch. 12,5. ⁵ II. Kir. 2,12.

SASS IRÉN: VALAKI BELESZÓLT

Valami különös és fanyar izgalom ült az egész lakásban. Már kora reggel talpon volt a házaspár; noha vasárnap volt és máskor ilyenkor még kényelmes és fülledt renyheséggel élvezték ki az egynapos vakáció örömeit, az ágyban reggelizést és a hosszas újságolvasást a puha és meleg párnák között. Ez azonban másféle vasárnap volt.

Mindössze Jánoska, a hat esztendőös nyulánk, sápadt és hallgató kisfiú, a házaspár egyetlen gyermeke feküdt még fehér ágyában. Szülői parancsra, de a maga jószántából is. Öregesen, komolyan elgondolkozva kuporgott a paplan alatt és nagy szürke szemeivel a levegőbe bámult. Szorongó és kíváncsi érdeklődéssel tündődött az események fölött, amiknek elébe nézett. S amiről apja előző nap olyan hosszú, komoly és okos magyarázatot tartott neki. A korárett kisgyerek most egyedül az ágyban, a szobában, igyekezett hiven visszaidézni mindazt, amit apja mondott neki s amiből világosan csak két mondat ragadt meg az agyában:

— Ezentúl te is olyan leszel, mint a Vécsey Pista.

— Azt akarom, hogy neked jobb dolgod legyen, mint nekem volt.

Igen, az első mondatot nagyon jól megértette Jánoska. Minden vágya, minden ambíciója, titkos és fájdalmas kívánczossága összpontosult abban, hogy olyan lehessen, mint Vécsey Pista. Miért? Mert Vécsey Pista, más, egészen más volt, mint ő. Nagyobb. Erősebb. Bátor. Nemcsak a fiúkkal, de a tanító bácsival szemben is. Zsebpénze van és villamosbérletjegye. A papája országgyűlési képviselő, tehát majdnem olyan nagy úr, mint a király. És azonfölül katolikus is. Igaz, más katolikus gyerekek is voltak az osztályban, de azokhoz már nem kívánt annyira hasonlítani Jánoska. Némely katolikusnak suszter volt a papája (az övé ügyvéd), voltak olyan katolikus gyerekek is, akik éppen olyan soványak voltak, mint ő s olyanok is voltak, akiknek csúnya nagy fülük, tömpe orruk, vagy nyulszájuk volt. Nem, ezekhez a katolikus gyerekekhez nem akart Jánoska hasonlítani és nagyon meg volt nyugodva, mikor apja arról biztosította, hogy „azután“ majd ő is olyan lesz, mint a Vécsey Pista.

Apja második mondatát már nem nagyon értette. „Azt akarom, hogy neked jobb dolgod legyen, mint nekem...“ — ez nem volt elég világos. Mért nem volt apjának eddig jó dolga? Arról Jánoska sohasem hallott még, hogy apjának ne lett volna jó dolga. Egészen le is hangolódott, ha erre gondolt. Hiszen apja nagy volt, sokkal nagyobb, mint Vécsey Pista és szép volt, sokkal szebb, mint Vécsey Pista és sokkal, sokkal erősebb is. És amellettt ügyvéd volt, aki igazságot tesz az emberek között és akitől az emberek nagyon félnek! Hogyan lehetséges az, hogy egy ilyen hatalmas, szép, nagy, erős embernek nem volt eddig jó dolga? Ki csinálta azt, hogy nem volt jó dolga?

Jánoska a sok komoly, érthetetlen és furcsa kérdésre nem tudott magának választ adni. Kérdezősködni pedig röstellt; mert úgy érezte, hogy máris többet magyaráztak neki, mint amennyi a megértéshez szükséges és csak az ő ostobaságán múlt, hogy mégsem tudta megérteni. Végre is azzal nyugtatta meg magát, hogy bizonyára félreértette apja szavait és csak arról van szó, hogy ő, Jánoska ezen túl olyanná legyen, mint a Vécsey és ettől természetesen minden sokkal jobb lesz, mint azelőtt volt.

Mire gondolataiban idáig eljutott, egészen elfáradt a kisfiú. Szemei lehunyódtak s valami mély, egyenletes, tompító és zsongító forróság kezdett végighullámszani benne letről egészen föl, föl a halántékáig...

A szomszédos ebédlőben eközben apja így szólt az anyjához:

— A gyerek még nem kelt fel?

— Még ágyban hagytam. Ráér. Csak tizenegyre kell mennünk és addig hadd pihenjen.

— Minek egy hatéves gyereknek többet pihenni, mint ameddig alszik?

— Tegnap délután nyugösködött. Azt hiszem, egy kicsit többet evett a kelleténél.

Az apa, az egygyermekes apák idegeskedésével felkapta a fejét:

— A gyerek beteg? És nem is mondod? Hogyan fogunk akkor elmenni?

— Nem beteg... — mondotta higgadtan és tárgyilagosan az anya. — Kicsit nyugös. Attól még egészen nyugodtan elmehetünk.

— De a szertartás tudod, hogy hosszadalmas és ha a gyerek talán meghült, akkor ott a hideg templomban...

Az asszonyt idegesítette a férje idegeskedése. Türelmetlenül és egy fokkal hangosabban felcsattant:

— Mondom, hogy talán többet evett a kelleténél... Meghülésről szó sincs. És a szertartástól sem lesz semmi baja... Különben is, mit gondolsz, lehet az ilyesmit prolongálni?

Széfer Ahava. A szeretet könyve.

Illusztrált Majmuni-Kodex a 13. századból

(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)
Aus dem Majmuni Kodex (13. Jh.) der Ungarischen Akademie

— Mindenesetre kínos volna . . .

— Látod.

A férj egy pillanatra elhallgatott és aztán a telefonhoz sietett:

— Mindenesetre áthivatom a doktort.

A doktor, az öreg orvos ugyanannak a háznak második emeletén lakott. Otthon találták és tizenöt perc múlva régen megszokott fekete bőrtáskájával és sápadt, kimerült, asztmatikus mosolyával már ott állott velük szemben az ebédlőben.

Az asszony nyujtott először kezet neki:

— Az uram néha olyan túlzott, — mondotta mosolyogva. — Átfárasztotta doktor urat, pedig tudom, hogy a gyerekek semmi baja, talán kicsit megterhelte a gyomrát.

— Jobb félni, mint megijedni... — ismételte az öreg doktor, most is, mint annyiszor már, mikor valamelyikükhöz az évek folyamán áthivatták és kinyitotta táskáját, hogy sztetoszkopját előszedje.

— Nézze, doktor, — vágott most bele a férj, — nem hivattam volna, de okvetlenül el kell mennünk és a gyerekeknek is velünk. Az idő úgyis rossz, lucskos, havas, ilyenkor a templomok nagyon hidegek és ha a gyerek esetleg meghült...

— Esküvő??... Esküvő?... — érdeklődött az orvos inkább közönyösen és megszokásból.

A házaspár egymásra nézett. Nem feleltek. A szünet olyan hosszúra nyúlt, hogy végre észrevehetővé váltott. Az öreg doktor felpillantott a műszertáskájából:

— Szóval nem esküvő...? — aztán csodálkozva utána tette. — Valami ünnep van ma?

Mert ő is azok közé a zsidók közé tartozott, akik rendszerint másoktól értesülnek róla, hogy valamelyik ünnep közeledik, vagy itt van, vagy esetleg éppen tegnap mulott el. De az öreg doktor nagyon szerette az ünnepeket és ha nem is tartotta meg valamennyit (igazában véve az engesztelőnap böjtön kívül egyiket sem), legalább tudni akarta, hogy van és ha tudta idejében, mindig úgy érezte, hogy meg is tartotta. Idegesen kapta fel tehát a fejét és megismételte a kérdést:

Dávid és Goliát. Illusztrált Majmuni-Kodex a 13. századból (A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)

— Valami ünnep van?

— Vasárnap... — mondta vontatottan a férj.

— Azt tudom... — mosolygott az öreg... De úgy gondoltam... nekünk?

— Nem, nincs zsidó ünnep... — mondta szárazon az asszony. — Legalább is úgy tudom, hogy nincs.

— Én is úgy tudom. Dehát akkor minek olyan sürgős templomba menni?

A kérdésre muszáj volt felelni. Akármilyen kínosnak és tapintatlannak találták, mindketten érezték, hogy muszáj felelni rá. És ekkor a férj vállalkozott, hogy felel rá.

Hosszú, csaknem két óra hosszúig tartó vita fejlődött ki ebből a felelethől. Közben a szülők elfeledkeztek a gyerekről és az orvos a betegről. Szenvedélymentes, hideg, nyugodt, de annál boncolgatóbb, annál aprólékosabb és mélyenvágóbb volt a három ember vitája, melynek végén, — mint a legtöbb vita végén, — egyik félnek sem sikerült meggyőznie a másikat. Végre az öreg orvos kicsit kiábrándult arc kifejezéssel, mely akarva, nem akarva megjelenik az ember arcán, ha valami nem várt meglepetés éri, amit sehogysem tud elintézni, — felállott, kivette zsebszárművét és annyit mondott:

— A maguk élete a maguké, de én a maguk helyében a gyerek sorsáról nem mernék határozni.

— A gyerekért történik az egész... — sietett a válasszal az ügyvéd, mert önmagában is sokszor okvetetlenkedett már ez a kérdés és önmagát is mindig ezzel a kegyes csalással szokta megnyugtatni: — Csak a gyerekért.

Az asszony bólintott:

— Végre is az uramnak nincs már rá szüksége. Az uramat nehéz lenne háttérbe szorítani. És a társaságunk sem veszi már tőlünk rossznéven. De az ember sohasem tudja, hogy mennyi tehetséget ad át a gyermekének és a szülőnek kötelessége azzal, amivel tudja, megkönnyíteni a gyermeke jövő életét...

— Szükség esetén a gyerek maga is rájött volna erre később, majd ha elég esze lesz hozzá... Én nem zavarnám fel egy kis gyerek lelkét ilyen megrázkódtató élménnyel.

A férjet már bosszantotta a doktor erőszakoskodása. Végre is nem hitvitázni hívták át, hanem azért, hogy a gyereket megvizsgálja. Hirtelen hevesen lezárta a vitát:

— Minden vágyam az, hogy a gyereket boldognak tudjam és szent meggyőződésemmel, hogy ezzel a gyermekem boldogságát elősegítem... — mondta hidegen. A gyermek életéért pedig én, az apa vagyok felelős. Abba senki nekem bele nem szólhat...

— Ne vitatkozz fiam... — mentette az asszony a helyzetet engedékeny hangon. — Mindjárt féltíz s ha azt akarod, hogy a doktor úr megvizsgálja a gyereket, ne tartsd fel őt...

— Igaz, igaz... — bólintott az öreg orvos, — lássuk végre a beteget. Láza van? — kérdezte egyszerre egészen megváltozott, tárgyilagos hangon.

— Nincs, — felelte az asszony, miközben a gyermekszoba felé kalauzolta őt.

— Mikor legutóbb bent voltam, aludt és a feje forró volt... — toldotta meg a férj s maga is utánuk sietett.

— Nagyon betakarózott... — mondta az anya — és benyitotta az ajtót.

A kis beteg ott feküdt a fehér párnán. Az arca céklavörös volt. Aludt. Nyitott szájacskával, nehezen, hörgőn lélegzett. Mindhármán megdöbbenve néztek rá. A láz; felhasználva a felnőttek kétórás meddő vitáját, ravasz és alattomos gyorsasággal egyszerre hatalmába kerítette az egész vézna kis gyereket.

— Ejha!... — mondta az orvos és gyorsan az ágyhoz sietett.

A délelőtti izgatott, kapkodó, türelmetlen tevé-
sel telt el. Tíz órakor már orvosságos üvegek álltak a kis
fehér éjjeliszekrényen és az anya felütötte az anyák örök
hadiszállását az ágy mellett. Ült és le nem vette a szemét
az alvó gyerekről. Lehetséges lenne? Diftériagyanus? Nem
téved az öreg?!...

Féltizenegy órakor az apa izgatott, aggódó s egyben
szégyenkező hangon, zavartan adta tudomására két nagyon
előkelő katolikus úrnak — egy tábornoknak és egy kúriai
bíróknak, — hogy a kislánya hirtelen megbetegedése miatt
az... az... aktust, sajnos, el kell halasztani... Mikorra?
Remélhetőleg nem hosszú időre... Mához egy hétre...
igen... mához egy hétre vasárnapra... Az urak egyike
készségesen vállalkozott rá, hogy megteszi a szükséges be-
jelentéseket és szívélyesen jobbulást kívánt. Az apa meg-
könnyebbülve, de nagy zavarban és szégyenkezve tette le a
telefonkagylót.

Délelőtti tizenegy órakor, mikor a hosszú-hosszú hetek
óta tartó tervezgetések és izgalmas készülődések követke-
ményeként mindhármójuknak ott kellett volna térdelniük
az előkelő belvárosi templom oltárának márványlépcsőjén,
hogy keresztül essenek a tragikusan komor és félelmetesen
misztikus szertartáson, már az apa is ott ült a gyermek
ágyával szemben és merev szemekkel nézte mély és öntu-
datlan álomban vergődő, sovány és kedves kis arcocská-
ját...

A nevezetes tizenegy óra úgy mult el, hogy nem is
gondoltak rája.

Aztán egy borzalmas, örökre emlékezetes hét követ-
kezett. Szörnyű nappalokkal és még szörnyűbb éjszakák-
kal. Ólomszínű arccal támoztak a szobákon végig. Or-
vosságzag és a nagy, halálos betegségek egészen sajátos,
nehéz, fojtogató illata terjengett a lakásban. Már nem ültek
odacövekelődve a gyermek ágya mellett, hogy meglessék
ébredlétének ritka pillanatait és felfogják szakadozott
édes kis hangjának gyenge foszlányait. Két nap óta a gye-
rek nem nyitotta ki világosszürke szemeit és egyetlen ér-
telmes szót nem mondott ki többé...

A második vasárnap reggelen három
orvos állott a kislány ágya mellett és
egy virrasztásba belevakult, belesüke-
tült, megviselt emberpár. És mind az
öten tudták, hogy minden hiába...

Az izgatott jövés-menés ekkor sem
volt kevesebb, mint azon az elmúlt első
vasárnapon, de ekkor már nem szaladt
minden cseléd más gyógyszerháza és
féltizenegy felé nem jutott eszébe az
apának, hogy telefonálni kell valamiért
s valahol, valakinek be kell jelenteni,
hogy valami ma is elmarad.

A kislány ezen a második vasárnap
délelőttön csendesen, némán, okosan
és fölényesen eltávozott az életből,
mintha azt akarta volna mondani, hogy
nem barátja a komplikációknak és a
megrendítő élményeknek.

S mintha csak azt akarta volna meg-
mutatni, hogy Jánoska mégsem „lesz
olyan, mint a Vécsey“ és nem lehetsé-
ges, hogy „neki jobb dolga legyen,
mint az apjának volt...“, mert nem
az apa az egyetlen, aki a gyereke sor-
sát intézte...

Valaki beleszólhat,

KISS ARNOLD: A KÖZÖS HAJÓ

Bőszülten zúg a tenger,
S egy hajót úgy dobálnak,
Sivító hullámkölykek,
Mint féktelen gyerekhad
A légbe dobott labdát —
Az utasok szorongnak,
Rémülten ájuldoznak, —
Csak egy ül közönyösen,
S a maga helyét fúrja,
És lyukat váj a padlón.

„Mit teszel szerencsétlen?“
Förmednek reá zordul —
De az még meg sem fordul,
Csak fúr tovább serényen,
— „Mi közötök van hozzá?!“
— Felel morcan, mogorván —
„A magam helyét fúrom,
Mit törődtek ti ezzel?
Hát nincs-e jogom hozzá?
Magamnak lyukat vájni?“

„Hát balga vagy-e inkább?
Vagy gonoszabb-e inkább?“
— Hangzik reá a válasz. —
„Hisz elveszünk mi mind itt,
Ha helyedet megfúrva,
A víz beárad hozzánk,
Elpusztulunk egy szálíg,
Bár magad helyét vájod,
Ily gyilkos kedvtelésre
A közös hajón nincs jog.“

Gyűlölni, vermet ásni,
Hajófenéket vájni,
Vad szenvedélyt kavarni,
Salakot fölzavarni:
Nem lehet joga egynek,
Romlást hozni ezernek,
S e jusszt igaznak vélni:
Közös hajót dönt árba,
Halálba, pusztulásba...

Izsák feláldozása. Illusztrált Majmuni-Kodex a 13. századból
(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann könyvtárából)

DR PATAI JÓZSEF: MAJMONIDES ÉS A SZENTFÖLD

Az utóbbi évtizedben szinte évről-évre megadtam nekem, hogy Majmonidesz születésének hónapjában ott állhassak Izrael nagymesterének, a Nagy Sasnak sírján, Tiberiásban. A kis dombról fönt pompás panoráma nyílik a Genezáreth tavára, melynek meszeszerű kék vizét átszeli a Felső Galileából leömlő Jordán zöld sávja. Északról idecsillog a Hermon havas csúcsa, keletről pedig a Hauran izzó hegyei tükröződnek a Tiberiás-tó hullámaiban. A Szentföldnek ezt a gyönyörű pontját, amelyről a régi legenda azt tartotta, hogy „*Tabur haárec*“, a „Föld köldöke“, kapta örök nyugvóhelyéül Rabbi Móse Ben Majmun. Egyszerű, fehérre meszelt kötömb jelzi a sírhelyet, és előtte magasan emelt kapu-íven ott díszesedik felírásul az a mondat, amellyel már kortársai zengték Majmuni nagyságát: „*Mi Móse veád Móse lo kam ke Móse*“. „Mózesről Mózesig nem támadt Mózeshez hasonló.“

Hogyan került Móse ben Majmun holtteste ide Tiberiásba? A napvilágot *Cordovában* látta meg, ab-

ban az andaluziai városban, amely most néhány századdal a spanyol zsidók kegyetlen kiűzetése után Majmonidesz-utcát, Majmonidesz-teret nevez el és idegenforgalmi csalogatóul igyekszik felhasználni a nagy zsidó mester nevét, akinek magának is menekülnie kellett szülővárosából. Ifjúságát berberiek földjén kellett töltenie, ahol átélte a száműzetésnek és hontalanságnak minden keservét. Mikor menekülve Palesztinán át vezetett az útja, nem tudott itt rövid időre sem megpihenni. Folytatta vándorútját Egyiptomba. Ott, a régi zsidó rabszolgaság földjén emelkedett a szultán udvari orvosává. Férfikorának javát Ó-Kairóban töltötte, mint a gyógytudomány csodáinak legnagyobb ismerője. Itt is halt meg. De végrendeletben hagyta, hogy holttestét vigyék fel a Szentföldre és ott temessék el. Ám arról nem szólt, hogy hol legyen pihenőhelye. És a legenda szötte tovább a szálakat. A bölcsek vitatkoztak, hogyan teljesítsék a nagy halott végső akaratát. És úgy döntöttek, hogy a megfektetést csodára bízzák. Rátették a ko-

porsót a kocsira, eléje fogták a lovakat és elindították a szent frigyládát, szabadon, irányítás nélkül, útjának. Majd csak jelentkezik valami égi jel. A lovak vitték a koporsót éjjel-nappal szüntelenül, míg Tiberiás elé értek. Útközben rablók támadták meg, akik azt hitték, valami rejtett kincset szállít a titokzatos kocsi. De ahogy a koporsóhoz nyúltak, megmerevedett a kezük és ijedten futottak el. Mikor a fogat a tiberiási domb alá ért, megállt. A lovak kitépték magukat hámjukból és otthagyták a koporsót az úton. Ezt felső jelnek vették, hogy ez a hely van kiszemelve Majmun fiának örök nyugvóhelyéül. Csakhamar kiderült, hogy itt nyugszik *Rabbi Jochanan ben Zakáj* is, a zsidó tudás megmentője, a jabnéi iskola alapítója. Melléje temették.

Majmonidesz, mint a zsidó vallástörvények kodifikátora, a szent parancsolatok első sorába helyezte a „*Miczvát Jisuv Erec-Jisraelt*“, Izrael országának betelepítését, újjáépítését. Az a gondolat, hogy a Szentföld a zsidó tudásnak, a zsidó szellem megújulásának kisugárzó középpontja, Achad Haám szavával: „*kultúrcentruma*“ lesz, — található Majmonidesz írásaiban is. Szinhedrin Misna-magyarázatában írja: „*Azt hiszem, az összes bölcsek és tudósok egyet fognak érteni abban, hogy fejükké választják körükből azt, aki Erec Jisráelben él és ő fogja majd a többieket felavatni a Bét-Din-*

A Törvények könyve. Majmuni-Kodex 1310-ből. Izsák ben Ábrahám műve
(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)

Hagadól, a Nagy Törvénytanács tagjaivá, amely más-
képpen nem is alakulhatna meg soha, holott az Őr
ígérete szól arról, hogy visszatérnek, amint írva va-
gyon: „Visszahelyezem bírádat, mint régi időkben és
tanácsaidat, mint hajdanán“. Ez kétségtelenül meg-
történik, amikor a Teremtő, áldott legyen, megszilár-
dítja az ember fiainak szívét és megerősödik lelkük-
ben a vágy bölcsesség után, mielőtt a Messiás jön.“

És egyik responzumában, melyet tanítványának
írt, Majmuni precizirozza, mit ért ő a Messiás eljöve-
tele alatt. Szóról-szóra ezt mondja: „Akik azzal áltat-
ják magukat, hogy helyükön maradnak, amíg eljön
majd a Messiáskirály Nyugat országaiba és akkor
felvonulnak vele diadalmasan Jeruzsálembe, azok
Izrael megrontói és kárhóztatói. Az ilyenekre mon-
dotta a próféta: És gyógyítani akarják népem leányá-
nak sebet, könnyedén, szólván: Béke van, holott
nincs béke. Nincs meghatározott ideje a Messiás el-
jövetelének, hogy reá lehetne mondani, közel vagy
távol van az és a parancs teljesítése nem függ a Mes-
siás jövetelétől.“

A parancs pedig a „Miczvát Jisuv Erec Jisraél“,
amelyről a Talmud bölcsei megállapították, hogy
„sekulá keneged kol hamicvót“, vagyis: fölért fontos-
ságában, súlyában az összes többi parancsolatokkal.

Abban a responzum-gyűjteményben, mely Maj-
muni megtalált kézírataiból néhány hónappal ezelőtt
megjelent, többször találunk döntéseket Palesztina
telepítésének kérdésével kapcsolatban. És Majmuni
mindig úgy döntött, hogy a Jisuv kérdése mindennél
fontosabb. Gyakori eset, mellyel a középkori respon-
zum irodalomban sűrűn találkozunk: a férj fel akar
menni letelepedni Palesztinába, de a felesége ellen-
kezik és a döntés, hogy ilyenkor a férjnek jogában
van az asszonytól elválni beleegyezése nélkül is. Elő-
fordult aztán az is, hogy a férj csak ürügyül vetette
fel az „alija“ tervét, hogy elválhasson a feleségétől.
Ilyenkor Majmuni a fondorkodó ellen fordítja minden
szigorát és védelmébe veszi a kijátszani kívánt asz-
szonyt. És fordítva is: ha a feleség óhajt felköltözni
a Szentföldre, és a férj nem akar, kényszeríteni lehet
a férjet, hogy feleségét válólevéllel szabaddá tegye.
A „Hilchot Melachim“ a „Királyok Törvényei“ sza-
kaszában Majmuni előírja: Ha valaki a Szentföldön
lakik, nem szabad onnan eltávoznia, kivéve, ha háza-
sodni megy külföldre, hogy aztán feleségével együtt
visszatérjen Erec Jisraelbe.

Természetes, hogy Majmuni kodifikálja mindazo-
kat a törvényeket, miket a Talmudban a Palesztina-
építéssel kapcsolatban találunk. Például azt a csodá-
latos tételt, hogy palesztinai földvásárlás, földmegvál-
tás érdekében szabad kisebb szombati tilalmakat meg-
szegni, így szerződést kötni és iratni. A Szentföld
visszaszerzése, a „kibus“ háttérbe szorítja a szomba-
tot. Hiszen Jerichót is őseink szombaton foglalták el.

Szinhedrin „Chélek“-fejezetében Majmuni kifejti
a messiási idők reményének lényegét. Szinte lehozza
a zsidó nép megváltás-reményét a csodák és titokza-
tosságok ködfelhőjéből a realitások szilárd talajára:
„A messiási idők csak azt jelentik, hogy Izrael visz-
szakapja önállóságát, uralmát (malchut) és visszatér-

nek Izrael országába. A Szentírásnak minden ide-
vonatkozó verse igazolja ennek sikerét. Amint böl-
cseink is mondták: nincs a mai világ és a messiási
napok között más különbség, mint Izrael szolgai meg-
alázottságának megszűnése. Nem fog változni a termé-
szet valóságában semmi. Akkor is lesznek gazdagok
és szegények, erősek és gyengék, csak könnyebb lesz
megélhetést találni. Megszűnnek a gondok, enyhülnek
a gyötrelmek és meghosszabbodik az emberi élet.
Erre céloz bölcseink mondása, hogy „Erec Jisraelben
kész kalács és selyemruha fog teremni“. Amint a
nép szája mondani szokta a szerencse emberére, hogy
mindig sült pogácsára talál. Mi nem azért vágyunk
és sóvárgunk a Messiás napjaira, hogy nagy bőségben,
gazdagságban legyen részünk, sem azért, hogy szép
paripákon lovagolhassunk, vagy nóta mellett boroz-
hassunk, ahogy a zavartagyúak gondolják. Hanem vá-
gyódtak prófétáink és nagyjaink sóvárogva a messiási
idők után, hogy igazak gyülekezete lehessünk jó és
bölcs vezetés alatt, igazságos, egyenes uralom, Isten
közelségét sugárzó tiszta szellem kormányzata alatt.“

Ennél fenségesebben senki sem határozhatja meg
a zsidó messiási vágy lényegét. És hogy az új Jisuv,
a mai szentföldi élet ebben a szellemben fejlődik.
ezt lélekemelően igazolják azok a felhívások, amelyek
éppen az összes e havi palesztinai lapokban olvashatók:

Illusztrált Majmuni-Kodex 1310-ből. Izsák ben Ábrahám műve
(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)

„Chódes ha Sabbath“, „A Szombat hónapja“ van most a Szentföldön. Mindenütt propagálják szóban és írásban, cikkekben, versekben, felhívásokban a Szombat szentségét. Hogy nem elegendő az, hogy Dantól Beér-Sebaig nincs nyitott zsidó üzlet, nincs szántó eke, nincs dolgozó-műhely szombaton (tény, amit Jeremiás és Nehemiás idejében sem lehetett elmondani), szükséges, hogy a szombat ápolását a szentség legmagasabb fokára emeljék. És Majmunira történik hivatkozás, akinek 800. születésnapját ünneplik egész Erec Jisráelben. És idézik a „Rambam“ szavait, hogy a

szombatot nem a túlvilági jutalomért kell tartani, mert annak jutalma már e földi életben felülmúl minden túlvilági gyönyörűséget. A lelki koncentráció, a belső megújulás és elmélyülés a legmagasabb jutalom.

Így ápolják Majmuni szellemét a Szentföldön, ahol Majmuni porai pihennek. Így lesz Majmuni a zsidó lelki megújulás szent forrása azon a földön, ahol évről-évre elzarándokolnak szent sírjára. Az ő szellemében akarják folytatni az építőmunkát. Nem akarnak csodákat művelni, csak emelkedett, szabad, tiszta életet élni őseik földjén.

Illusztrált Majmuni-Kodex a 13. századból (A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)

HAMVAS H. SÁNDOR: „ZSIDAÓKA“

Alkonyodik. A Martin levegője fokozatosan elszürkül. A tetőablakokon bezuhogó világosság lassan-lassan eltompul, erejét veszti és a tárgyak-dolgok mögé rejtelmes, idomtalan árnyak lopakodnak.

Tél van. Délután négy óra. Mindnyájan a kemence peremén ülünk, mint a fázós verebek és előre bámulunk a sötétbe merülő levegőbe vagy a talpünk alatti vasplatnit nézzük, mintha soha nem láttuk volna. Mindegyikünk me-rev, mozdulatlan, mindegyikünk egy-egy szobor, csak a zsidóka ingatja lágyan a fejét jobbra-balra és halkán zümmög: $A+B+C...$

A zümmögése megmerül a Martini lármájában, beleolvad a kályha sziszegésébe és lent, a homokban dolgozó öntők zakatolásába.

A zsidóka...

*

A hénakarú suberhúzó felhúzza a kályha középső ajtaját és a kemence elé és a szemközti falra kibuggyan a hőség, a világosság. Mocsán, az olvasztár könyökével félarcát eltakarva, a sötétüvegen keresztül bebámul a kályhába. Közel előtte mozog ide-oda, mert forrót lehel a kemence és nézi, vizsgálja a bugyborékoló, szortyogó acélt. Aztán, mikor átkerült az ajtó baloldalára, mély, furulyázó hangján röpiti felénk: — Praóba!

Bence ugrik próbázni, de mikor a zsidóka mellett elhalad, egy gyors mozdulattal lerántja a sapkája ellenzőjét, hogy még az orrát is eltakarja. És röhög. És mindenki röhög. Durván, gúnyosan, mintha vastag vásznat hasítanának. S a zsidóka vissza a fejére igazítja a sapkáját, körülnéz... valamit mondani akar, de magába fojtja a kikészülő szavakat és mintha semmisem történt volna, tovább zümmög. Csak szemében lobognak fel nyugtalan tüzek, nyugtalan, segélykérő tüzek, vagy a keserűség fellobbanásai ezek; nem tudni, de ő maga nyugodt, hallgatag és tovább tanul.

*

A kovács kalapácsa háromszor felzuhogott, három próba volt és most csapolunk. Hárman állunk az átütő rúd végén: középen Mocsán, jobbra a zsidóka, balra én. A kemence tulsó oldalán a csatorna tövében most bontja a nyilást a csatornás. Még nem kész, de rögtön elkészül és mi órá várunk.

Ezekben a pillanatokban a zsidókát nézem. Keresem benne és rajta a végtelen türelmet, a csöndes megadást. De nem találok. Sem benne, sem rajta. Az egész ember talán egy maroknyi s vézna, törékeny, mint valami porcellánból készült váz...

Odaát felharsan a csatornás: — Staósz!

Mocsán utána bömböli: — Staósz!

A baklábát félre dobom az útból és nekilódulunk. Az átütő vasrúd elsuhan az acél tükre fölött és tompán neki-dörren a tömésnek... Örületes a forróság, a ruha füstöl rajtunk, egy pillanat és szakad rólunk a verejték. Szinte ájuldozunk, nyelvünk feltapad a szájunk padlására, ha behunyjuk a szemünket, akkor is látjuk a kízó, gyötrő fényességet... de a „durchstós“ sikerült és odaát vastag sugárban ömlik az acél az üstbe.

*

Berakunk. Százötven métermázsa nyersanyag lapul a fal tövében. Lapátunk, villánk serényen dolgozik, az ócska-vas, mangán zörög mikor behull a kályhába. A zsidóka is nekivetkezve dolgozik, oldalbordái kilátszanak; olyan, mint egy agyonhajszolt ló. De dolgozik.

Bence mindig úgy igyekszik, hogy a zsidóka mellé kerüljön és lehetőleg egyszerre merítse meg vele a lapátját az ócskában. Ez majdnem mindig sikerül és ilyenkor megtetézi a zsidóka lapátját és röhög, amikor a zsidóka erőlködve felemeli. A nyakán kidagadnak az erek, a szája görcsösen összecukódik, de mosolyog, kínosan, nehezen mosolyog és azt mondja nagy nehezen, lihegve, fuldokolva: — Birom!

— Birod? — kérdi rá röhögve Bence és a lapátjával megbök egy nagyobb darab hulladék acélt. A kovácsoktól hoztuk. Ők már nem bírták használni, nekik már kicsiny volt, de lehetett százhúsz-százharminc kiló. — Ezt is bír-nád, zsidáóka? — kérdezte gúnyosan.

Zsidóka megrázta fejét: — Nem!

Akkor Bence elhajította a lapátját:

— Hát idenézz-é! — mondta és fölmarkolta az acéldarabot. Nehezen ment, mert súlyos volt s látszott, hogy erőlködik: bikanyaka belevörösödött, de az arca is oly vörös lett, mint a pipacs. És vitte az acélhulladékot a kályha ajtaja felé; a lába néha meg-megremegett és térdben megcsuklott.

Megkövülten néztük, bámultunk, nem tudtunk mozdulni és csodáltuk az erejét.

Hanem közvetlen az ajtó előtt kissé megingott. Mintha el akart volna esni, megtántorodott, de egy utolsó erőfeszítéssel a kályha ajtaja előtti görgős hengerre dobta. Ott lihegett, fújt, mint a fújtató és kapkodta a fejét a hőség elől. Aztán egy másodpercnyi pihenés után új fogást csigált, hogy a kemencébe vesse. De akkor megcsúszott, az acéldarab megbillent... négyen is ugrottunk a segítségére és a zsidóka ért oda legelőször. Csak annyi ideje volt, hogy az acéldarabnak egy lökést adjon, eltérítve esési irányából. Bence akkor félreugrott, de a zsidóka ottmaradt és több mint egy mázsás súly ráesett a lábára. Felordított. A Martinon végigjajongott a hangja.

És a zsidóka jobb lába szétzúzódott.

Bence bután, kábultan nézte a földön fetrengő zsidókát. Nagy, konok, dacos fejét a mellére ejtette és halkán, hörgésszerűen felnyögött: — Éngöm megmentett...

*

Most a zsidóka itt áll előttem, a kávéház új tükrei több oldalról vetítik vissza vékony, nyeszlett, kopott alakját. A hangja is fakó, kopott: — Manzsettagombot, fésűt, tükröt... — mondja és botjára támaszkodik.

Megismertük egymást. Leült. Nem akart, de az én kérésemre leült. És beszélgettünk. Én kérdeztem, ő felelt... Az egyetemre nem iratkozhatott be:

— Tudod?... a numerus clausus... zsidó vagyok... A hangja keserűvé változott: — Én zsidó vagyok, azt mondták egyesek, nem vagyok magyar... Tudod? a faji kérdés... eh...

És elem került az élete. Egyszerű, küzködéses, megvetett sors, hangtalan jajkiáltás...

— De már mindennel megbékülnék, csak a lábam, a lábam! Kicsinek, védtelennek, eltaszítottnak lenni... és nyomorékon... ez egy kicsit sok!

És visszaemlékezett a Martinra is... Bencére is, de ekkor már egyetlen zokszó nem hagyta el az ajkát. Azt a sovány, vértelen, sápadt ajkát.

És elváltunk, elment. A forgóajtón ment ki, amikor felcsendült a fülemben: $A+B+C...$ és durván, gúnyosan, röhögve: zsidáóka!

A Martin gázos levegője is feljött az orromban...

CHOLNOKY LÁSZLÓ: KÍSÉRTET

A KÉT HOFFMANN
KÜLÖNÖS TÖRTÉNETE

Meg nem jelent kézirat a tragikusan elhunyt nagy író hagyatékából.

1.

Az egyik, Hoffmann Sámuel, a kenderesi major bérlője, már hajnalban felkelt, hogy utánanézzon a munkának, mert különben a szemét is kilopják. Azután talpon volt egész nap és ahogy most alkonyattal hazatért, nem találta otthon a feleségét, aki vacsorát adott volna neki, hogy azután lefekhessen. Az asszony valahol a tizedik szomszédban rettyelt; erről a kedvteléséről, amibe még kocsmárosné korában ízlelt bele, nem tudott, nem is akart leszokni. A bérlő hát nem tehetett egyebet, mint hogy várt. Várt eleinte türelemmel, majd undorral és gyűlölködve, közben pedig, mivel nagyon fáradt volt, végigdobta magát a gödrös kereveten, beszívta a nyitott ablakon beözönlő illatos levegőt és a dolgairól gondolkozott.

Egyszer azután nagyot lódult a teste, — Hoffmann Sámuel, az öreg zsidó szép csendesen elaludt.

2.

A másikkal, Hoffmann Menyhérttel, vagy amint ott mondták volna: Menyussal, a levitézlett paraszt-dzsentrivel, már egészen másként állt a dolog.

Ebben az időben a kertek alatt járva, tizedszer is végigtapogatta már fakózöld, százéves szárnyas-kabátjának zsebeit — mindhiába. Reszkető ujjaival végigjárta a rongyos bélésben húzódó titokzatos csatornákat, rejtett üregeket, majd kívülről is végigtapogatta az ódon műremeket, nem keménylik-e valahol valami pénzdarab, — semmi, semmi. Továbbment céltalanul, komoran, mint a kivert bika és szinte elájult a tikkasztó epekedéstől és tehetetlen dühtől, valahányszor a kocsmából odahallatszott hozzá a hangosabb nevetés, vagy a poharak csörömpölése. Ami már vagy harminc éve nem történt meg vele, ezen a napon még egyetlen csepp bor sem volt a szájában és úgy látszott, hogy már nem is lesz. Itt volt már az alkonyat és — kihez forduljon?

A maga rongyos házából már a valkolatot is eladta a falakról, a kocsmában már csak úgy kapott, ha a pénzt előre letette az asztalra, a többiek meg talán inkább felhagyták volna kötni magukat, hogysem akár egy cseppet is megkínálták volna, annyira meggyűlölték a makacs és következetes pottyázások miatt.

Továbbment, neki-nekilendülve a sietésnek, mintha attól kellene tartania, hogy lekésik valahonnét. De aztán hirtelen megállt, tétova tekintetével a földet vizsgálva, nem csillanik-e meg valahol valami. Nem volt sehol semmi és nem is jött vele szemben senki, aki nyájasan azt mondta volna: gyere velem öreg, árva Menyus, megiszunk egy literke bort!... Keserű nyál folydogált alá a torkán és a szeme könnybe lábbadt a szegényletes tehetetlenségtől. A másik Hoffmann, az öreg zsidó, addig, amíg hitt benne, hogy valami új dologba kezd, mindig szívesen adott neki ingyen kölcsönöket, hanem amióta megtudta, hogy mindent leereszt a torkán, csak erkölcsi leckékkel táplálta, ha jelentkezett nála, amit elviselni pedig pokolbeli multság. Azóta nagyon meggyűlölte az „öreg uzsorást“, amint magában nevezte és úgy érezte, hogy inkább éhenhalna, hogysem reá szoruljon.

Igen, igen... éhen... még talán. De szomjan?

Rettentő gondolat!

És már érezte is, hogy az akarata összebicsaklik, mint a krajcáros bugyli, de azért még elkanyarodott a háztól és a folyópart felé vette az útját.

Ahogy az előbb a kocsmá mellett elment, a nyitott ablakon keresztül egészen jól hallotta, hogy azok odabenn még mindig a multkori eseményekről vitatkoznak, amikor is az epehajos Dömötörrel éjszaka, a holdfényes erdőben szemközt jött a tíz éve meghalt édesapja lelke. És az, hogy ebben a vitában nem vehetett részt, szinte annyira sanyargatta a lelkét, mint a pokolbeli szomjúság a testét. Mert ő a halál szakértője,

*Illusztrált Peszachi imakönyv. (1481) Salom ben Slomo műve
(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)*

a halottak rokona és a kísértetek szakértője is volt többek között. Ezt az utóbbi címet egy ragyogó előadása nyomán kapta, amelyben napnál világosabban kifejtette annak az álláspontnak a tarthatatlan voltát, hogy a kísértet a látójával szemben jelenik meg. Nem, — mondta, — a kísértet az ember háta mögött bukkan fel, ott hajladozik, imbolyog, bukdácsol és sóhajtozik, de ha az illető hirtelen hátrakapja a fejét, már nincs is sehol.

Amikor már kijutott egészen a nedves rétekig, nem volt ereje többé. Megfordult és határozott lépésekkel megindult a másik Hoffmann háza felé.

Az éjszaka akkor már leszállt, az égbolt csillagtalan volt, vastag sötétség borított be mindent.

Elmegy az öreg uzsoráshoz, ha kell, le is térdel előtte, de a pénznek meg kell lennie. Hanem amikor kibukkant a kis pagony fái közül, szinte a szívverése is elállt.

A ház ablakai sötétek voltak.

— Mi lesz most... mi lesz?... Nincsenek otthon!

Odaosont egészen a ház mellé és körüljárta.

Akkor azután észrevette, az egyik ablak nyitva van.

— Micsoda könnyelműség!... Elmennek hazulról és az ablakot nyitva hagyják!... Nos... legyen hát az ő akaratuk szerint!

Érezte, hogy az arca halálsápadtra válik, de akkor már nem volt a számára visszafordulás.

Körültékintett, azután hirtelen belépett az alacsony ablakon.

Tudta minden bútorról, hol áll és tudta, hogy a pénzt ott őrizgetik a szekrényben, aminek a rozszant ajtaját csak jó erősen meg kell rántani és már kinyílik.

— Hallatlan könnyelműség!...

Már ott állt a szekrény előtt, amikor a padló megreccsent a lába alatt, mire a szoba fekete sarkából hang hallatszott: — Te vagy az, Betti?

Menyus torka összeszorult; homlokát kiverte a jeges veríték. Az öreg Hoffmann otthon van és már lehet is halani, amint feláll a kerevetről.

Az éjszakai jövevény ekkor megint az ablakhoz akart vonulni, de akkor már érezte, — mert látni nem láthatta, — hogy már késő minden, mert az öreg Hoffmann már ott áll közötté és az ablak között. És már hallatszik is, amint dörzsölgeti a gyufát a skatulya oldalához. Ha az a lángocska fellobbanik, kettéhasad maga az égbolt is és vége mindennek.

Menyus villámgyorsan előkapta zsebéből a hatalmas szalonnaevő bicskát és kinyitotta.

3.

A Szentirmay-birtok ispánja ott tartott rögtönzött előadásában, hogy a kísértetté vedlett Dömötör, az öregebbik, már csak akkor ihatna bort, ha valaki beletöltene pár literrel a sírjába, amikor Menyus reszkető kézzel, hirtelen kihajtotta a borát, majd halálravált arccal hallgatózni kezdett. Valahonnét a távolból asszonyi sikongás és jajveszékélés hallatszott; bizonyára az öreg Betti ment haza, megtalálta a holttestet és most fellármázza a falut.

— Mi az? — kérdezték többen, de az ispán leintette őket.

— Valamelyik bűdös paraszt megtépte a feleségét! — mondta és folytatta a tréfálkozást.

Hanem Menyusnak, akár akarta, akár nem, hátracsavarodott a nyaka, mert biztosan tudta, hogy az öreg Hoffmann ott áll mögötte. Hanem csakugyan úgy lett, amint már kifejtette; mire odanézett, már csak a fehér holdfény reszketett a falon. Érezte, hogy ezt a szörnyű játékot nem bírja majd elviselni, ezért megint teletöltötte a poharát és az utolsó cseppig kiitta belőle a fakósárga bort. Ez az a mennyei, vagy pokolbeli likvidum, amibe minden: élő, halott és kísértet egyaránt belefut.

Longfellow: Rege Rabbi Ben Léviről*

Szent Rabbi Ben Lévi olvasá szombaton
a törvények könyvét, ahol írva vagyon —
„Élőlény soha meg ne lássa képemet!”
S könyörge az Úrhoz, adná meg a kegyet,
hogy lássa az arcát ő — hű szolgája — ma,
látó szemmel nézve és élve maradna,
De ím a lapra zord árnyék szállt hirtelen.
Fölvetvén agg szemét — ki van itt, Istenem?! —
A Halál angyalát ott pillantotta meg,
jobbában kard vala, mely hegyes, mint a szeg.
Bár bátor ember volt szent Rabbi Ben Lévi,
ereit félelem cikázó nyila tépi.
Mit akarsz? — szólt s hideg rázta meg a papot.
Az angyal így felelt: közelg im végnapod;
de ne félj, mert az Úr rendelése régen,
bármí az óhajod, teljesülve légyen
A Rabbi így szólt: hadd lássam élve, nyomban
helyemet odafönt a Paradicsomban.
És szóla az angyal: Jer velem és nézzed!
Szent könyvét becsukván a Rabbi csak nézett. — —
Fölállt és hófehér fejét im fölveté
Add nékem kardodat, — szóla s ment felé —
mert menet rámesik. — Az angyal (az ég is)
mosolygott s átadni vonakodott mégis.
Aztán a mennyei városhoz vezeté,
— honnét lenézhetett — s a falra ülteté.
Rabbi Ben Lévi im élő szemmel nyomban
láthatta helyét fönn a Paradicsomban.
Végre egyenesen az Úr városába
lépett be a Halál angyala kardjával.
Oly szellő suhant ott az utcán hirtelen,
mit halálnak nevez az ember ideleenn.
Közben az angyal kint várt rá és be-beszólt:
Jer vissza! Mire a Rabbi így válaszolt:
Istenre esküszöm — kit imádtam mindég,
hogy többé sohasem távozom el innét!
Oh, te Szent! — kiálták az angyalok hittel —
Az ős Lévi fia nézdd mit mível itten!
Menny birodalmában erőszakoskodik.
Szent nevedre mondja, innét nem távozik.
Az Úr szólt: mindegyik nyomja el nagy dühét!
Lévi-fi megszegte valaha esküjét?
Hagyjátok csak itt most, hadd lássa az arcom
eleven szemekkel — és élve maradjon. —
Túl a külső falon a Halál-angyala
hallá e nagy végzést. Szólt s izgult a szava:
Add vissza kardomat! Hadd menjek utamon!
A Rabbi vártatva így felelt: nem adom!
Ügyis már elég kint s szenvedést okozott
a földön odalent! Aztán várt. Hallgatott.
De ím az Úr kemény parancsa hallatszott,
zengve a légen át: Add vissza a kardot!
Halk imával fejét a Rabbi leszegte
s szóla a félelmes angyalhoz remegve:
Esküdjél, hogy ember nem látja ezt többé!
Ha ember-lelket szedsz ezután — örökké
láthatatlan legyen a kardod, az orcád
s így hajtsd végre az Úr legszentebb parancsát.
Esküdött s átvevé az angyal azt rögtön.
S láthatatlanul jár azóta a földön.

Angolból: Fonyó Berta

* Longfellow ebben a híres költeményében azt a tal-mudi legendát dolgozta fel, amely szerint Rabbi Josua ben Lévi koráig a Halál Angyala látható karddal véresen vetett véget az emberi életnek, míg a legendás bölcs merészsége meg nem mentette az emberiséget ettől az iszonyú végtől.

ZSOLDOS JENŐ: MAJMONIDESZ ÉS A MAGYAR IRODALOM

Majmonidesz időtlen értékű neve nyomot hagyott a magyar irodalomban is. A középkori magyar irodalom első ízben *Temesvári Pelbárt* műveiben mutatta meg arcát Európa felé. S mivel a középkor égboltja és Majmonidesz vallásfilozófiája között Aristoteles vert hidat, a stragorasi bölcsek kedvéért a skolasztika és benne Temesvári Pelbárt is kénytelen volt vállalni a szellemi rokonságot a zsidó filozófus eszméivel. Albertus Magnus, Aquinói Tamás, Bonaventura, Duns Sestus lazább vagy szorosabb érintkezése Majmonidesz filozófiájával szükségszerűen éreztette a zsidó gondolkodó hatását Temesvári Pelbárt műveiben is. De a magyar író munkáiban a közvetlen Majmonidesz-találkozás nyomai is kimutathatók. Beszédeiben nem egyszer „*R. Moyses*“-idézetekkel teszi megfoghatóbbá elmélkedéseinek tartalmát. (XV. századvég.)

A reformáció korának tudományos-irodalmi élete összefonódott a bibliával; a szentkönyvek gondolatai hevítették át a protestáns prédikációk retorikáját és szabadították fel teremtő munkára a hitvitázók harcok lendületét. Istenes élménnyé lett a biblia és az eredeti héber szöveg tanulmányozása közben nem maradt figyelmen kívül a biblia utáni zsidó irodalom értelemderítő jelentősége sem. Reuchlin és Melancthon szellemi örököseinek magyar tanítványai nyugati mestereik útmutatása mellett ismerték meg a rabbinikus irodalmat s jutottak közel Majmonidesz világához. Ebből a légkörből szakadt vissza Erdély földjére a XVII. század legnagyobb magyar-protestáns egyénisége: *Apáczai Csere János*. Elsősorban a tudás bámulata készíti hódolásra a zsidó filozófus emléke előtt. Ezért aprózza fel Majmoni alkotóerejének területét három irányba, amikor a „*nagy bölcsészt, jogászt és orvost R. Majmonideszt*“ idézi maga elé s ezért érzik ki szavaiból a kultúr-rajongás öröme, amikor „*bámulatos tudománytól duzzadó művé*“-t a *More Nevochimot* (A tévelygők útmutatóját) említi. (1654.)

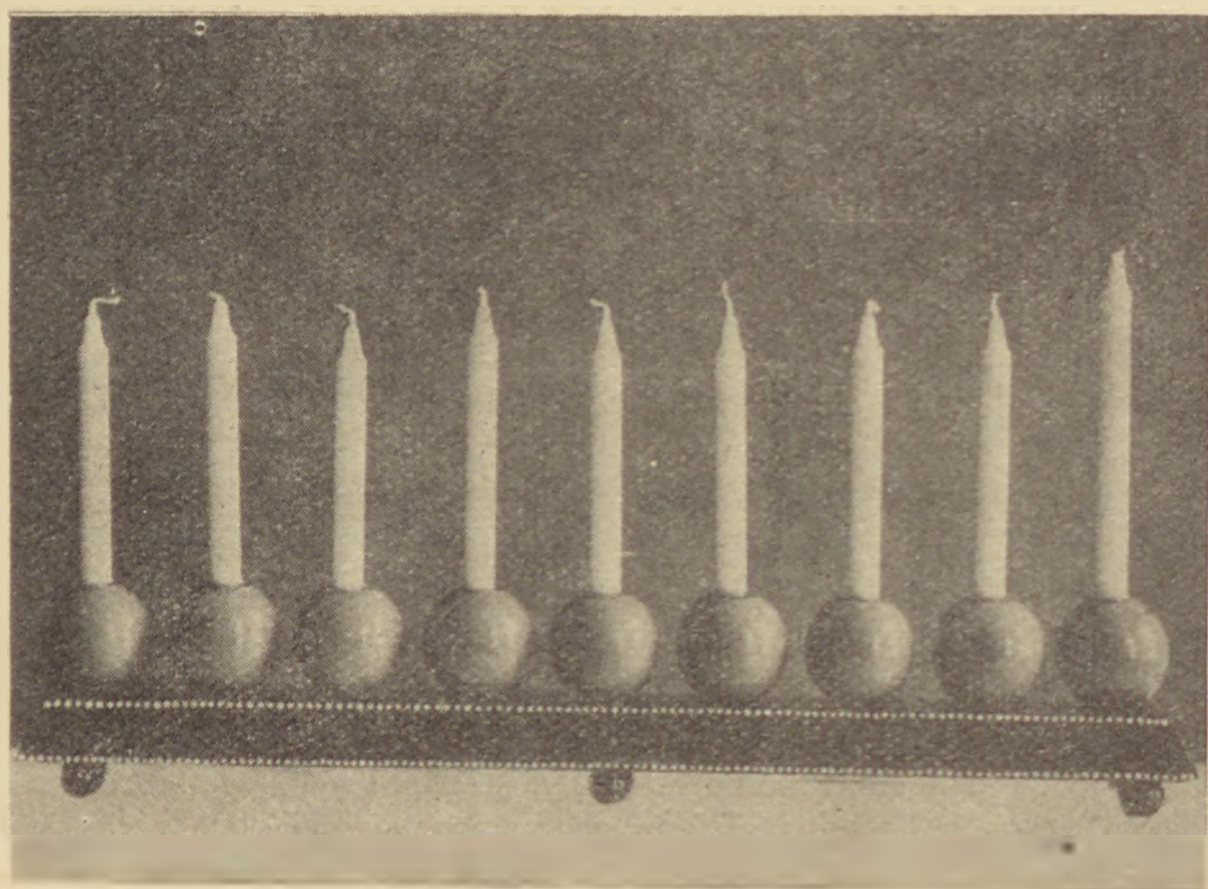
Csécsi János, a sárospataki főiskola teológia és filozófia tanára, a zsidó régiségtudományról szóló rendszerezésében (1726) ritkán védi megállapításait egyházi tekintélyekkel. Szinte kiküszöböli a közvetítő tudományt s kizárólagosan eredeti zsidó művekből merít. Sűrűn jelöl meg talmudi helyeket s nevez meg zsidó tudósokat. A talmud mellett Majmonidesz *jelent* számára a legmegbízhatóbb forrást. Varga István, a debreceni református kollégium exegézis tanára írja: „*R. Mózes Ben Maimon, az első be-*

tűkből Rambannak, másképpen Maimonidesnek neveződik. Ilyen munkájában: *Doctor perplexorum, Morah Nebochim*, a *Grammaticára* is hallgatott, ámbár a *Metaphisicai subtilitásokat* is igen gyakrann bevitte a Bibliába. A XII. Százban született Cordubában.“ (1816.) *Budai Ezajás* pártatlansággal jelöli ki a zsidó filozófus helyét a könyvnyomtatás előtt élő írók sorában. Majmonideszről szóló ismertetésnek egyik-másik kitétele arra a feltevésre enged következtetni, hogy Majmonideszt tartja a zsidó tudomány legjelesebb művelőjének. Vázlatos életrajzi átnézetében érinti a zsidó filozófus pályájának minden főbb mozzanatát: „*R. Mosche (azaz Móses) Ben Majmon*“ Cordubában született és az arab Averroes tanítványa volt. Hittársosainak irigysége elől (?) Egyiptomba menekült és ott Saladin szultán udvari orvosa lett. Alexandriában iskolát alapított s ide nemcsak Egyiptomból, hanem Judeából és Szíriából is jártak tanulni. Kairóban halt meg 1205-ben. „*Minden Sidó Tudósok között elsőnek lehet tenni, kihez fogható sem az előtt, sem az után nem volt.*“ Anyanyelvén kívül chaldeai, török, mész és görög nyelven beszélt. Jártas volt a matematikában, a peripatetikus filozófiában, az orvosi tudományban és a talmudban. „*Innen van, hogy a Sidók magasztalni akarván nyelvekenn Nagy Sasnak, Napkelet Ditsőségének és Napnyugot Világának hívják... Ezenkívül azt mondják, hogy hozzá hasonló ember Mózes-től fogva nem volt a Világban.*“ Ezután tudományos munkálkodásának eredményeit veszi számba és legjelentősebb műveinek néhány mondatba sűrített tartalmi kivonatát adja. Leghosszabban a *More Nevochim* mellett időzik. (1802.)

A XVIII—XIX. századforduló időpontjában *Ruszek József* „*Maimonides tudós Rabinus More Nevochim-jának*“ egy szórványadatát használja fel gondolatainak támogatására, amikor a zsidó filozófus művének a szabeusok csillagkultuszát ismertető fejezetére hivatkozik (1811), *Rozgonyi József*, a harcias szellemű antikantiánus filozófiatörténeti művében külön fejezetekben tárgyalja a héber és a zsidó filozófiát. Majmonideszben a mindenektől felfogható népszerű bölcséleti tudomány képviselőjét látja, műveiben a zsidó exoterikus filozófiának tükörképét, visszhangját. Ezt a zsidó filozófiai irányt „*megismerhetjük a 12. században élt Moses Majmonides zsidó orvos és fölötté éleselméjű filozófus munkáiból, különösen annak magasztalt művéből, a More Nevochimból.*“ Ebben az általános megjegyzésben a latin eredeti subtilissimus és laudatissimus jelzője hangsúlyozott bizonyíték a magyar író Majmonidesz-értékelése mellett. S ez a szellemi tisztelet húzódik meg utóbb is Rozgonyi tudományos ítélete mögött, amikor filozófiatörténeti szemléjében elérkezik Majmonidesz időpontjához és körvonalazza a zsidó filozófus jelentőségét az arab filozófia nyugati művelőinek sorában. (1821.)

1834-ben megjelenik magyar nyelven *Buxtorf* műve „*A zsidó nemzet története és ritka szokásai*“ címmel és benne Majmonides hitcikkei. Amikor 1841-ben Rosenthal Móric pesti rabbi közvetítésében, napvilágot látott az első magyar-fordításos zsidó imakönyv, megszólalt a Majmoni-hitelvek magyar szövegűje. Később Szegfy Mór szabadságharcos honvédkapitány, a magyarító egyesület titkára magyar versbe foglalta Majmonidesz tanításait az első magyar zsidó naptár és Évkönyv számára.

Irodalmunk nem dicsekedhet szerteágazó, sokrétű Majmonidesz-vonatkozásokkal. Mégis: az ismert adatelemek lehetővé teszik a ténymegállapítást: Majmonidesz neve és értékismerete benne élt a magyar tudományos-irodalmi köztudatban.

Menorah. Aufrich-Fränkell Mária aradi iparművésznő terve

POLLÁK MANÓ: A ZSIDÓ MŰEMLÉKEK ÉRDEKÉBEN

Pollák Manó, az ismertnevű műépítész, aki a zsidó templomokról szóló értékes művet rendez most sajtó alá, alábbi cikkében a zsidó műemlékek megmentése érdekében száll síkra. A fontos kérdéssel a későbbi országos gyűlésnek kell majd foglalkoznia. Addig is készséggel adunk helyet a fejtegetésnek. (Szerk.)

Templomépítési kutatásaim és barangolásaim közben azt tapasztaltam, hogy vidéki hitközségeink és templomaik körül bajok vannak: a legnagyobb az, hogy a vidéki zsidóság kereseti forrásai egyre apadnak, adóik pedig aránytalanul emelkednek, ezen körülmények által híveik száma egyre fogy és fogy a maradottak anyagi ereje is oly mértékben, hogy alig-alig tudják hitéletük zavartalan folytonosságát biztosítani és nem bírják hitközségi épületeiket — nevezetesen templomaikat rendes karban tartani.

Egykor virágzó hitközségek megszűntek, akiknek templomait a közelmúltban le kellett romboltatni. Ismerek hitközséget, amely odaégett iskoláját és községházát nem tudja újra felépíttetni. Vannak olyan templomok is, amelyek az ápoltság hiányát, az elszegényedés jeleit már külső megjelenésben is magukon viselik. Ha a „Sziman“ általában megtévesztő, a „Sziman Dalusz“, a „szegénység jele“ nem csal.

Bajok vannak ezeken kívül templomaink átalakítása, tatarozása, sőt újbóli díszítése körül. Sajnosan tapasztaltam, hogy mindezeket a műveleteket majd kivétel nélkül hozzá nem értő iparosokra és vállalkozókra bízák, akiknek készsége a művészi tudástól oly messze van, mint Makó Jeruzsálemtől. Még az új templomok építése körül is azt kellett észrevenni, hogy a terv eredeti útmutatásait az illető hitközség lényegesen eltorzította. Végül nem tagadható, hogy a belső díszítés iránti érzékben a lehető legalacsonyabb fokon állunk. Van olyan zsinagóga is, amelynek nevezetes áldozatokkal járt, de értelmetlen díszítése a templom belső monumentalitásának annyira ártott, hogy valóban megfelelőbb lett volna annak egyszerű kimeszeltetésére szorítkozni. Olyan díszítést is láttam, amely a templomgondolat lényegét szinte felismerhetlenné teszi.

Lehet-e ezen bajokon segíteni, azokat gradatim megszüntetni, azoknak jövőre elejét venni? Igenis, lehet, de akarat kell hozzá! És ki más volna erre hivatva, mint a magyar zsidóság összesége, ennek képviselésében a legközelebb összeülő Országos Zsidó Kongresszus?

Egy magas erkölcsi vonalon álló, zsidó művészeinkből, íróinkból és tudósainkból ad hoc szervezendő, állandó gyülekezetre, „szénátusra“ volna szükségünk, amely tudjon zsidó templomaink és emlékeink kellő fenn tartásában, esetleges újak alkotásában tanácsot osztani és ezeknek természetben érvényt is szerezni.

Nem stallumokról, nem porlandó akták gyártásáról lehet itt szó, hanem az életnek megfelelően, gyorsütemű munkáról, amellyel az előkerülő ügyeket kell elintézni.

Ennek az útjára szerény hangommal én csak rá tudok mutatni. Az egyesített magyar zsidóság hálás feladata pedig lesz az, hogy azon indulva, az országos irodákat az általam jelzett keret életrehozására készítse. Idővel majd megkerülnek hozzá a szükséges anyagiak is.

Kérdem: való-e az és megfelelő a magyar zsidóság közérdekének, lelkiismeretének és kötelességtudásának, hogy műemlékek értékébe menő templomaink biztos pusztulásba engedtesse? Lehet-e az, hogy létükben mindjobban fenyegetett hitközségeknek esetleg eláruló szép, régi templomai rendben fenn ne tartassanak, hanem leromboltassanak, vagy elárvereztessenek, mikor azok például magyar kultúrházak céljaira kiválóan alkalmasak volnának? Hát veszendőbe menjenek szemeink láttára a magyar zsidó kultúra ezen sok esetben eminens termékei?

Vigyázzunk! Ha zsidó kulturánk termékeinek pusztulását továbbra is tétlenül nézzük, hogyan fognak rólunk utódaink, az építészeti tanúságtételén okulva, ítélkezni?

Illusztrált Majmuni-Kodex (1310) Izsák ben Ábrahám műve
(A Magyar Tudományos Akadémia Kaufmann-könyvtárából)

DR FÜRST ALADÁR: MAIMUNI-KÉZIRATOK BUDAPESTEN

Kevesen tudják, hogy a tudományos Maimuni-források egyik legfontosabb középpontja ma Budapest. Prof. Kaufmann Dávid világhírű hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában a Maimuni-kéziratok olyan gazdag sorozatát tartalmazza, milyen máshol kevés akad; közöttük páratlan értékek, úgyhogy egyes lapjaikat német, angol és amerikai lexikonok közlik, mint a kódexirodalom remekeit. Dr. Weisz Miksa, a Kaufmann-gyűjtemény fáradhatatlan kutatója és katalógizálója,* nem kevesebb mint 13 kéziratot sorol fel, melyekben Maimuni egyes munkái benne foglaltatnak. Négyben a Móre Nevuchim héber fordítását találjuk, kettőben responzumokat, kettőben Misna- és imakönyvmagyarázó részleteket. Legbecsesebb azonban az a két hatalmas pergamenkódex, mely a Rambaham egyetlen eredeti héber munkáját, a Misné Tórát tartalmazza és melynek kiváló illuminációjából néhányat mellékelten bemutatunk. Mindkettő alig 1—2 emberöltővel a szerző halála után készült, még pedig az író és illusztráló technika olyan tökéletességével, a kiállításnak olyan pazar pompájával, hogy az maga ékes bizonyítéka a felsőbbes tekintélynek, melyet a „Zsinagóga Sas“-a már akkoriban elért.

De érdekesek ezek a könyvek volt tulajdonosuk személyiségénél fogva is. Kaufmann Dávid, a klasszikus műértő és műgyűjtő, nemcsak tudós volt, hanem poéta is, a könyv szerelmese, a szépség imádója. Azért száz kötetekre menő könyvtára minden egyes darabjának címlapján lendületes versekben vagy lelkes prózában sajátkezű bejegyzését találjuk, mely a kézirat keletkezéséről, megszerzése történetéről ad számot.

Az egyik Majmuni-foliáns előlapjára rajongó áradozással jegyezte fel Kaufmann Dávid:

„Ki mondotta volna Dávidnak, hogy még lakásában látni fogja, amit csodálva és bámulva nézett 19 évvel ezelőtt a Triesti testvérek palotájában 1876 nyarán Páduában. Azért nevezhetem ezeket a napokat Purimnak, mert sorsom megajándékozott ezzel a kincssel, a gyönyörűségnek e csodás foglalatával, melyet viszontlátni nem reméltem. Már lemondott a szívem minden reményről, hogy birtokba vehessem, amit a Triesti testvérektől megvásároltam. Mert amikor a könyvek tíz ládában a határhoz értek, a vámőrök nem engedték ki az országból... Már lemondtam minden reményről és íme segítség és mentés jött más helyről. A firenzei galleria véleményezte a kivitelt engedélyezését, Lorenizano főkönyvtáros jóváhagyta és Purim napján, 1896 febr. 28-án házamba vihettem őket!...”

Kaufmann úgy ír a kódexekről, mintha eltűnt és haza került drága hozzátartozóról volna szó. De éppoly rajongva adja az illusztrációk művészi értékelését. A 77. számú kódex illusztrációit pl. egyebek közt a következőképpen jellemzi.**

„Külön művészettörténeti méltatást érdemel az a birtokomban levő 50 cm magas és 35 cm széles, négykötetes Misné Tóra kézirat, mely miniatűrjeinek tökéletességénél fogva a gótikus pergamenfestés legbecsesebb németországi emlékei közé tartozik. Kedd, 1295 április 26-tól 1296 szeptember 9-ig, csütörtökig dolgozott rajta a művész Nathan

* Dr. Max Weiss: Die hebr. Handschriften und Bücher in der Bibliothek des Prof. Dr. D. Kaufmann, Frankfurt a/M. 1906. I. Kaufmann.

** Weisz Miksa szerint: Zur Geschichte der jüd. Handschrift-Illustrationen. 282. ff.

ben Simeon halévi Kölnből, hogy mesterművét macenása és sógora, Abraham ben Rabbi Berachja számára elkészítse. Írójának művészi készsége különösen megnyilatkozik a 14 fejezet elején elhelyezett és színadásuk finomsága, valamint motívumainak gazdagsága által kitűnő miniatűr-betűk kifestésében. Színtechnikája szinte eléri a zomántechnika fényét. A címszöveken kívül szinte minden sarokban, szögletben ott tobzódik a gótika fantasztikus pajkosága: ördögeivel, manóival, majmaival és mesés szörnyszülötteivel. A szöveg alján, indák szövevényében néha kép alakul ki, mely azonban a tartalommal szimbolikus kapcsolatban sincs: dekoráció pusztán, nem illusztráció. A VII. fejezet elején az óriás Góliátot találjuk és Dávidot, a pásztortfiút, kinek fején a korona már a későbbi királyt jelzi. Egész lapra terjedő kép nyitja meg a X. fejezetet: Izsák feláldozása. Az ősz patriarcha kinyújtott kése a felhőkhől kinyuló angyal kezét érinti, oldalt már a helyettesítésre szánt kos látható, míg Izsák hálásan összekulcsolja kezeit. A kinyilatkoztatás eredeti ábrázolása nyitja meg a XII. könyvet. Mózes a Sinai hegy tetején átveszi a frigyablákat; a hegyoldal nyílásán keresztül pedig, — ha a rajzot helyesen értem, — a hegy lábánál ájtatos szemléletbe merült Izrael népére esik tekintetünk, mely középkori naivitással zsidókalapot hord, hogy zsidónak felismerhető legyen. A XIII. könyv elején megjelenik az első emberpár hosszan elnyújtott két alakja, a fa két oldalán, melyről a gyermekarcú kígyó szól hozzájuk csábító hangján.“

A 78. számú kódex szépségeiről ilyformán nyilatkozik Kaufmann:*** „Még nagyobb méretű (mint az előbbi kézirat), de csekélyebb művészi erejű gyűjteményem másik, kétkötetes Misné Tóra pergamenkézírata. Izsák ben Abraham 1310 december 10-én fejezte be ezt a bizonyára német földön készült 55 cm magas és 36 cm széles kéziratot, mint ő maga mondja: nem csekély önfeláldozással. A gótikának ugyanazt a nyelvét beszéli, mint kölni kortársa, de hijával van az ábrázolás önállóságának, a kifejezőképesség erejének. Piros, kék, sárga és fehér csillagos mezőkben aranyozott betűkkel tündöklők a fejezetek címe, azok fölött és alatt, sőt gyakran közeiben is állatok, madarak, emberarcok, harci jelenetek szeszélyes játéka, mellettük szinte elvész a növényi dísz. Néha a miniatűrmezőnyők középkori kapuzatok között jelennek meg, melyeknek ormairól sisakos lovagok küzdenek. A VIII. könyvben egy con amore rajzolt teljes kép kelti fel figyelmünket. Míg a Szentély többi felszerelési tárgyai, edényei és részletei, melyeknek ábrázolására ez a fejezet alkalmat ad, csak vázlatosan, fekete vagy piros vonalakkal vannak feltüntetve, addig a hétágú Menóra minden kelyhével, virágával, lámpájával és lábánál a két heraldikus oroszlánal, csillogó aranyban ragyog: nyilván fénye és dísze az egész kéziratnak.“

Csak kis részét alkotják Majmuni Misna- és imakönyvmagyarázatai annak a gyönyörű kiállítású, alig nyolcadrétű, olasz ritusú Machzornak (Weisz M. katalógus 380. szám), melynek a pészachi liturgiát megnyitó címlapját szintén bemutatjuk. Apró, finom tollvonásai, halvány, bájos színei önkénytelen ünnepi hangulatot árasztanak, — csak a szemeket csodáljuk, kik ezeket a betűket szemüveg nélkül el is tudták olvasni. A keretes címlapon balra a húsvéti bárány, jobbra a lepke, a tavasz hírnöke, lent oroszlános címer, fenn pedig a sokszoros hagadai ábrázolásokból jól ismert nyulacska, mely tudvalevőleg egy héber abbreviatura (j k n h z) „jákenhóz“ népetimológiai „jagt den Hasen“ olvasatának köszöni népszerű, szinte elpusztíthatatlan létét.

*** U. o. 284. l.

MUNKÁCSI ERNŐ: A LIVORNOI ZSIDÓ KULTÚRA

II.

A TEMPIO MAGGIORE

Livorno nem tartozik Italia szép városai közé, mint ahogy általában Olaszország kikötővárosai művészi emlékek szempontjából másodrendűek. Sohasem volt fejedelmi székhely, nagy forgalma dacára mindig provinciális jellegű maradt. Akkor kezdett fejlődni, amikor a reneszansz klasszicitása alkonyodott és Livorno épületeinek túlnyomó részét a hétköznapiassá vált barokknak vidékies unalma lepi el. Nagy csalódás éri azt az utast, aki Pisának a reneszansz pompájában ragyogó márványépületei után, végigmegy azon a széles útvonalon, amely a pályaudvart a kikötővel köti össze. A „Via Carducci“-t eleinte az elővárosok kertjeinek zöldje szegélyezi, de csakhamar bele-torkollik a város főuccájába, a „Via Vittorio Emanuele“-be, amelyen végigmenve a „Piazza Vittorio Emanuele“-hez az egykori „Piazza Grande“-hoz jutunk el, ahol a zsidó község történetében oly emlékezetes ünnepségek voltak.* S innen egy összekötő uccába befordulva, szembetaláljuk magunkat a zsidó történet egyik ragyogó emlékével, a livornói spanyol zsidók büszke alkotásával: a *Tempio Maggiore*val. Ismert tény, hogy Toscana kikötővárosnak ez a legszebb középülete, általában Livornonak legnagyobb nevezetessége. A ponentini zsidók emelték ki jelentéktelenségéből ezt a várost, — s ma is 400 év múlva, a zsidó község alkotásai adnak annak történeti patinát. A más-vallású lakossághoz való számarányuk sohasem volt annyi, mint például Salonikiban, de azért a XVII—XVIII. században Livorno zsidó város volt: „kis Jeruzsálem és anya Izraelben“. (*Jerusalajim kátán vöem Bjtrael*.) Ez volt az az epiteton, amellyel az egykorú irodalom jellemezte. Messze földről, gyakran tengerentúlról jöttek tudósok, hogy a livornói jesivákban tanítsanak és az ottani világ-hírű zsidó nyomdákban műveiket kinyomassák, — tanulók özönlöttek oda, hogy a livornói mesterektől a zsidó tudomány értékeit átvegyék. Nyüzsgés, forgás volt a zsidó negyedben; éjjel-nappal nyitva állottak az imádkozás és tanulás céljára rendelt magán „oratorio“-k. S ennek a virágzó életnek központja: a *Tempio Maggiore* volt.

A livornói nagy zsinagóga, a mellette levő község-házával együtt — egy tér közepén áll. Ezt e század elején elhalt híres rabbiról, *Elia Benamozeg*-ről nevezték el. „*Piazza Elia Benamozeg, Teologo e Letterario N. 1823—M. 1900.*“ Ezzel a felirattal hódolt Livorno városa a nagy rabbi emlékének, aki összekötő kapocs volt a mult és a jelen között. A livornói régi zsidó irodalmi iskolának utolsó képviselője, aki még egyfelől benne élt a régi hagyományos vallásfilozófiai kabalisztikus szellemben, de másrészt a modern zsidó irodalom egyik úttörője.

Ezen a téren szemben a nagy zsinagógával van az a ház, ahol az újkori zsidó történetnek egyik legkiválóbb és legnemesebb alakja, szegény portugál zsidó szülők gyermekeként 1787-ben született: *Sir Moses Montefiore*.

Érdemes, hogy a magyar zsidóság is megismerje Montefiore emléktáblájának szövegét:

„Örök emlékezetül, hogy 1787 október 24-én

itt született, — *Sir Moses Montefiore*,

Aki Siriában, Oroszországban, Marokkóban és Romániában
Az emberies szellemnek fáradhatatlan apostola volt, —
Mindenfajta szerencsétlenségben valláskülönbség nélkül,
Együttérzően támogatott,

* Itt volt felállítva a „*Machina della Cuccagna*“, amelyre később visszatérünk.

*Meghalt Ramsgatban 1885 július 28-án,
A hatalmasok tisztelték, a szegények áldották.*“

Ennek a portugál szülőktől származott, olasznak született, az angol közélet csúcsára jutott zsidó embernek pályafutása jellemzi azt a kultúrát, amely a livornói nagy zsinagóga teréről kisugárzott.

S a livornói zsinagógát találóan nevezik „*Nagy Templom*“-nak. Míg Itália összes más régi zsinagógáját csak *tanháznak* „*Scuola*“-nak hívták, — a livornoinak „*Templom*“ a neve. Ez a megkülönböztetés történeti adottságot fed. Olaszország gettóiban élő zsidóknak nem engedték meg, hogy szabad téren álló, külső megjelenésében is középületnek tekinthető istenházát emeljenek. Ezért az összes régi olasz zsinagógát általában jellemzi, hogy külsőleg szerények, prózaiak, — a dísz, a művészetet, az istentisztelethez kívánt emelkedettséget a belső kivitel pompájával, a falak és a berendezés fa- és márványfaragásaiban, a stuccokban, a tóra- és ablakfüggönyökben, a lámpák és az ezüstedények változatosságában juttatták kifejezésre. A külső szegényes kopottságtól elütő belső dísz jellemzi nemcsak a velencei, padovai, ferrarai és egyéb északolaszországi zsinagógákat, de még a rómaiak híres „öt zsinagógájának“ épületét is. De a livornói zsidók nem éltek soha tulajdonképpen gettóban. Toscanai állampolgárok voltak, a többi lakosokkal csaknem egyenlők a jogokban és köteleességekben. Az ibériai félszigetről jöttek és köztük sok volt olyan, aki mint átkeresztény hozzászokott az istentisztelet helyének művészi környezetéhez. Ezek a spanyol-portugál zsidók *külsőleg is hatást keltő*, művészi kivitelű épületben, tényleg egy „templom“-ban akarták a *gyülekezet házát* elhelyezni. Így lett a livornoinaknak szerény „*Scuola*“ helyett — valóságos templomuk.

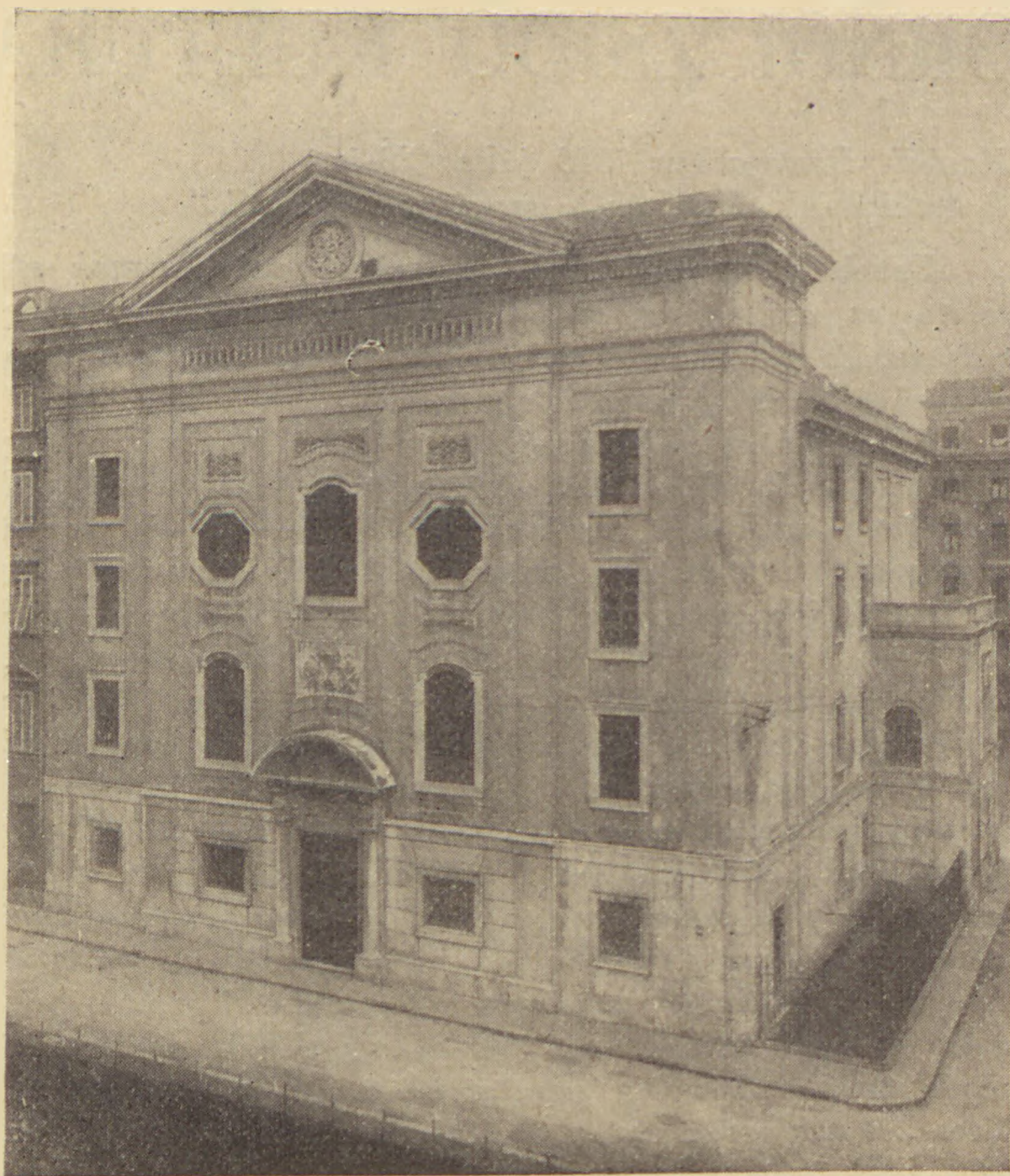
Amikor a livornói község a XVII. század elején tagjai számában megsokasodott és Medici Ferdinand páténsével biztos joghelyzetbe jutott, — elhatározták, hogy méltó templomot emelnek, amelyet 1602-ben felépítettek és nagy ünnepélyességgel felavattak.

A templom façadja a XVII. század eleje barokk stílusának jellegét viseli. Távol van ennek a stílusnak túlzásaitól, — még érezhetők a klasszikus formák, amelyekből született. A főbejárat az *Elia Benamozeg*-térre néz és a kapu felett a livornói község *koronás címere* van elhelyezve. A façadot tympanon zárja be, közepén egy arabeszkyszerű rosettával. A négy- és nyolcszögletű ablakok párkányzata barokk ívelésű, de a keleti oldalon kiképzett erkélyt vékony reneszansz oszlopok tartják. (a 6. számú képen.) *A külső hatás ha nem is lenyűgöző, de az épület komoly méltóságával megragadja azt a lelket, aki arra gondol, hogy ez a templom egy szabad téren a XVII. század első éveiben épült és oly korban hirdette az Egy Isten vallásának dicsőségét, amikor annak hívei máshol páriaszzerűen meghúzódva, gettóban éltek.*

Magas lépcső vezet a templom belsejébe. A lépcsőházat uralkodói látogatások emléktáblái díszítik és egy karrarai márványból kifaragott kutacskából permetezik a kézmosáshoz szükséges víz. Felette domború betűkben kifaragva köszönt az ősi benedikció:

„*Áldott légy bejöveteledkor.*“

Peszach ünnep előestéjének délutánján léptem át először a templom küszöbét. Alkonyulóban volt. A nyugati fal színes ablaküvegeiből vörös fény hatolt be a templom négyszögletes csarnokába és szinte reflektorszerűen megvilágította a szentélyt, amelynek számtalan ezüst ampol-

(5) *A livornoi Tempio Maggiore 1602-ből*

nájának meggyújtásával foglalatostkodott a zsinagóga szolgálja. Csak ketten voltunk. Még halk lépéseim is hangosan verődtek vissza a márványmozaikon. Leültem a templom közepén és ebben az ünnepélyes, néma csendben vettem szemügyre a spanyol grandok utódainak szentélyét.

Az első és legmélyebb benyomást a templom magas-

(6) *A livornoi Tempio Maggiore (1602-ből) keleti oldalán kiképzett reneszánsz erkély*

sága, az emelkedett érzést felkeltő hatalmas légterület adta meg.

A bámulat hatása alatt percekig némán ültem és csodáltam azt a tökéletes architektónikus harmóniát, ami a templom interieurjében megnyilvánult. *Szokatlan volt ez a többi régi olasz zsinagóga után, amelyekben van ugyan báj, harmónia és ízlés, — de nincsenek felemelő nagyszabású vonalak.* Az építész nagyszerűen tudta kihasználni a méretek hatását, akkor, amidőn a magasságot úgy tervezte meg, hogy az azonos a szinte kockaszerű terem hosszával. *Ebből a relatív nagyságból származik a magasbátörő áhítatnak az a hatása, amellyel a livornoi templom a régi zsinagógiai építészet terén egyedül áll.* S ez még tökéletesebb volt az első 150 évben, amikor még a később hozzáépített másodikemeleti női karzat nem létezett.

A livornoi nagytemplom hatásának titka elsősorban méreteinek harmóniájában van, ami az értékes építészeti művek jellemző vonása. Ezt a nemes hatást tökéletessé teszik a berendezésnek csodás és mondhatni a zsinagógai művészetben a maga nemében egyedülálló díszítési elemei.

Három ilyen „díszítési elem” látható: a templom nyugati falához közel eső előimádkozói emelvény, a „Tébáh”; a szentély, — a „Héchal” (Lásd a 8. sz. képen.) és oldalfalak s a mennyezet gyönyörűen rajzolt domborbetűs feliratai. Ezeket még kiegészíti a rendkívül érdekes és szép ampolnák, csillárok és gyertyatartók sokasága, amelyek önkéntelenül is arra a gondolatra vezetnek, hogy a livornoi — egyébként szélsőségesen konzervatív — község nem tudott azon hatás alól szabadulni, amely abból származott, hogy legelőkelőbb tagjai közül számosan életük nagyobbik felében keresztény templomok belsejéhez szoktak hozzá. *A templom interieurjét nem a szentély, hanem az előimádkozói pulpitus: a Tébáh uralja.* A barokk építészet remeke ez a körülbelül 4 méter magas faragott márványparkányzatú emelvény. „Policrom”, többszínű márványból van összeállítva: zöld, rózsaszínű és sárga színek változatos színpompája a legnemesebb toscanai építészet hagyományaira emlékeztet. A feljárati lépcső kidolgozása oly tökéletes, hogy szinte azt képzeljük, hogy a firenzei Bargello, vagy a velencei Doge palota belső udvarának lépcsőzetét látjuk. A Tébáh kidolgozásánál kétségtelenül azok a gyönyörű szónoki emelvények hatottak, amelyek a sienai és pisai katedrálisokban láthatók, de a livornoi Tébáh tervezőjének sokkal nehezebb feladata volt, mert minden figurális elemet mellőznie kellett. Emellett a Tébáh elhelyezése is rendkívül ügyes. A régi olasz zsinagógákban (scuolákban), — amelyek téglalakú termek voltak, — az előimádkozói emelvény a tóraszekrénnel szemben a nyugati falnál állott. Ennek a hagyománynak itt való alkalmazása elrontotta volna a templomi terem harmóniáját; a középre való helyezéssel pedig nemcsak a csarnok-közép ürességéből fakadó könnyedség veszett volna el, hanem megszűnt volna a templom közepén levő az a széles út is, amely a szefard zsinagógák jellegzetessége. Az elhelyezést ezért úgy oldották meg, hogy ezt a hatalmas márványpulpitust a templom háromnegyed tagozatában helyezték el és így a terem harmóniája nem szenvedett.

A livornoi Tébáhnak a zsidó művészettörténetben az a nevezetessége is van, hogy nemcsak határozottan tudjuk, hogy zsidó tervezte, de a tervező művész nevét is ismerjük. A zsinagógai építészet-történetnek állandó kérdése marad, hogy a közép- és reneszánsz kori reánk maradt templomokat zsidók tervezték-e? Elfogadott művészettörténeti megállapítás, hogy különleges zsinagógai építészeti stílus a történelem során nem alakult ki, hanem a zsidók templomaik építésénél mindenkor átvették annak az országnak és kornak formáit, ahol és amikor éltek. Ezért

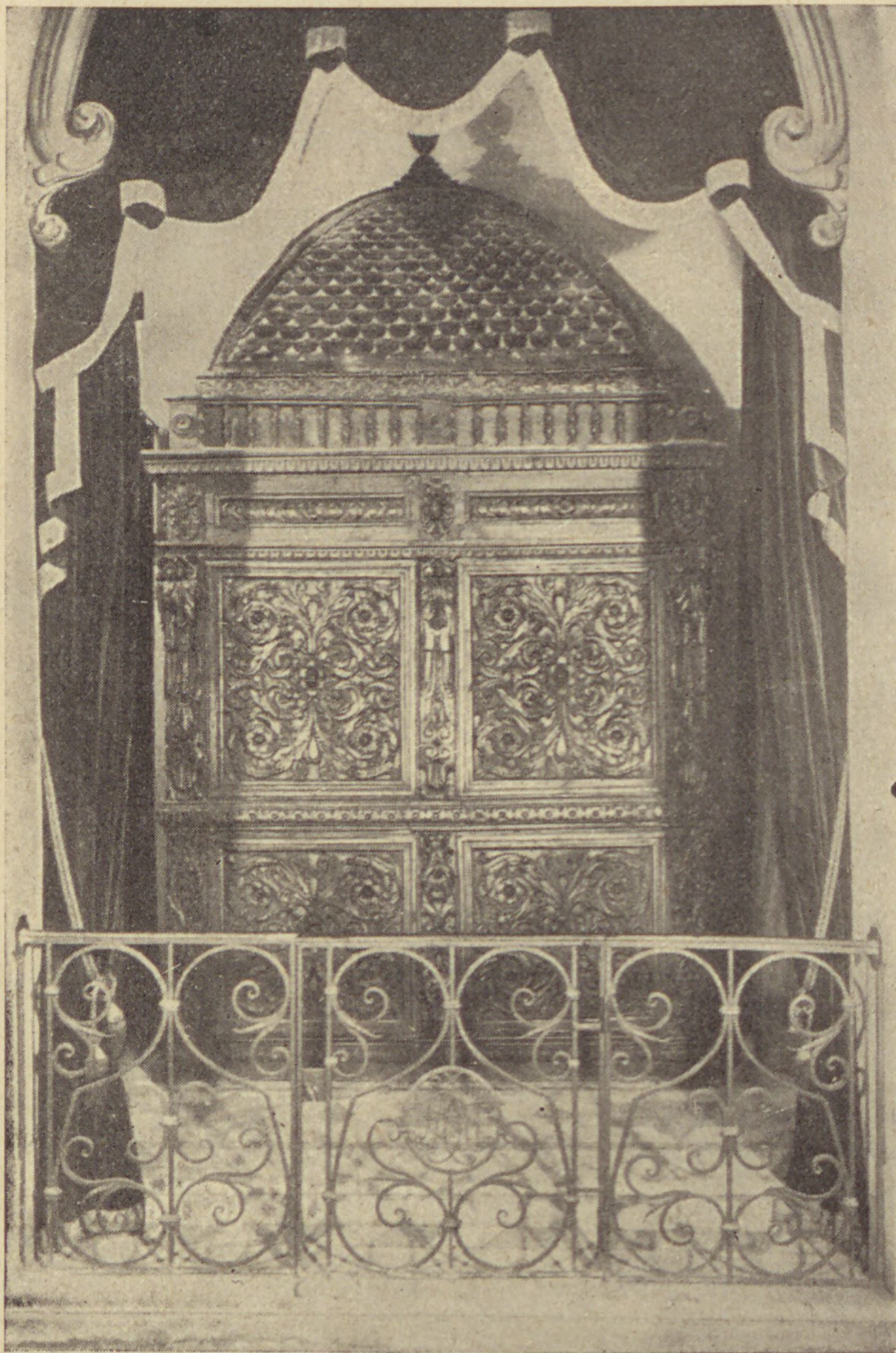

(7) Omabono Roselli, híres rézmetszőnek a livornoi templom interieurjéről 1793-ban készített metszete

(8) A livornoi Tempio Maggiore belseje 1602-ből. Középen a hatalmas márványberakásos tóraolvasó-emelvény (Tébáh)

a zsidók Livornóban a XVII. században a toscanai barokk-stílusban építettek templomot. A zsidóság körében különleges építészeti stílus már csak azért sem fejlődhetett ki, mert a középkorban és az újkor egy részében minden ipar tanulásától el voltak zárva, építészetet, szobrászatot nem tanulhattak. Ez azonban nem zárhatta ki, hogy ne legyenek a zsidók körében a művészetek tanulmányozói s okmányok alapján tudjuk, hogy a zsidó közösségek vezetői nem fogadták el minden további nélkül a keresztény művésztől készített tervek, hanem azokról tárgyaltak, tanácskoztak, hírlapot mondtak és *legfőként azt keresték, hogy a kor művészi felfogásához hozzásimulva, mégis miként lehessen a külső megjelenési formában és a szellemi tartalomban a zsidó lényeg kifejezésre juttatni.* S ez nem volt könnyű feladat, mert nem használhatták fel az általános dekoratív elemeket, amelyek telve voltak angyalokkal, puttikkal, szentekkel. A nagytemplom építésekor (1602) a livornói közösség csak az általános utasításokat adta, s a feliratok dekorációjában igyekezett a zsidó jelleget érvényesíteni. De már másfélszáz évvel később, amikor 1745-ben a márványfaragásos, fenséges hatású Têháht készítették, — *a szinte polgári jogegyenlőségben élő livornoiaknak zsidó művészi tervezője volt és pedig David Nunes, a „Nazione Ebraica” vicekancellárja, akinek terve alapján Isidoro Baratta, neves karrarai szobrász faragta ki a Têbáh párkányzatát.* Történeti adatok vannak arra, hogy ebben az időben Livornóban zsidó szobrászok

(9) *Reneszansz stílusú frigyszekrény a XVI. századból a livornói Tempio Maggiore egyik oldalfülkéjében*
A hagyomány szerint Spanyolországból hozták magukkal

tanulták ezt a művészetet. *Pierre I. Mariette „Sulle Pietre incise” című munkájában (1750) megemlékezik Aron Wolf-ról, Jakab fiáról, egy brandenburgi zsidóról, aki 1720 körül Livornóba jött és ott a sírkőfaragás mestere lett. Ő készítette lotharingiai Ferencnek, Toscana nagyhercegének első pecsétjét is.*

A felolvasó emelvénnel azonos művészi jellege van az ugyancsak polikrommárványból készült *tóraszekrénynek, a „Hêchal”-nak.* Ennek vonalai nyugtalanabbak, de a szentély előtt félkörben húzódó márványkerítése harmóniába jut az egész templom felett uralkodó hatalmas felolvasó-emelvénnel s azok egymást esztétikusan egészítik ki.

A livornói nagytemplom szentélye és felolvasóemelve nemcsak a mai kor bámulatának tárgya. A XVIII. század közepén, a közösség virágzásának tetőpontjában emelték és a livornoiak tisztában voltak azzal, hogy olyan dísszel ékesítik templomukat, amelyre akkor nem volt példa. A Hêchal építésének történeti előzményei voltak. 1742-ben irtózatoss földrengés pusztította Livorno városát. A lakosság heteken keresztül a város környékén táborozott, nem mertek visszamenni megrongált házaikba. A földrengésnek a keresztény lakosság között rengeteg áldozata volt és a zsidóság körében is nagy volt a rémület. Böjt- napot tartottak és a rabbi-kollégium vezeklést rendelt el. *A földrengés elmúlt anélkül, hogy a zsidók között egy áldozata is lett volna. A közösség hálatelt szívvel fordult a Mindenhatóhoz és elhatározták, hogy a templomban nagyszabású, márványfaragásos tóraszekrényt építenek.* A fenséges hatású Hêchal költemények írására buzdította az akkori híres livornói rabbikat: *Emmanuel Haj Richit és a livornói zsidó kultúra legnagyobb alakját: Maleachi Hakohent is.* A tóraszekrény felavatása 1742 Sebuoth ünnepén történt, amely a livornoiak számára a Tóra kettős ünnepe volt. Az egykori írók lelkesedéssel írtak a felavatás ragyogó ünnepéről, ahol *Ricchi* rabbi alkalmi költeményét énekelték. Ebből a költeményből ismeri meg a késő utókor a livornói spanyol-zsidók páratlan lelkesedését, külső felvonulásokban is megnyilvánuló pompájukat, áldozatkészségük magasztalását és azt a patetikus örömet, amit templomuk esztétikai szépségének emelésekor éreztek.

Három évvel később 1745-ben készült a még szebb, felolvasó emelvény, amelynek felavatása ugyancsak ragyogó ünnepségek között, himnuszokkal való dicsőítésekkel történt.

Külön tanulmány tárgyát képezik a templomnak bámulatos finomsággal öntött domborbetűs feliratai, amelyek körülfonták a karzatokat és a tető barokkstuccoiban is találhatóak. *Az önkéntelenül is felfelé tekintő áhitatos lélek a soffito keretes stuccoiban ezt a prófétai ígét olvashatja: „Elviszem őket szent hegyemre, örövendezni fognak az imádság házába, áldozataik kedvesek az én oltáramon, mert házam, az imádság háza a világ összes nemzetekének...” (Jes. 56/7.)*

S a zsidóság világmissziójára utaló prófétai tanítás aligha volt valaha időszerűbb, mint ebben a templomban, amelynek márványtáblái *sűrű fejedelmi látogatások* emlékei. A livornói „Tempio Maggiore” világhírű nevezetesség volt és az Itáliában utazó uralkodók nem mulasztották el, hogy Európa akkori legszebb zsinagógáját felkeressék. Ezek a spanyol, olasz és latin nyelven írt emléktáblák történelmet hirdetnek. A templom belsejében elhelyeztek bizonyítják, hogy 1709-ben *III. Cosimo toscanai nagyherceg IV. Frigyes dán és norvég királlyal, — 1739-ben lotharingiai Ferenc nagyherceg feleségével Mária Teréziával és testvérével Károly herceggel, — 1785-ben Pietro Leopoldo nagyherceg II. Ferdinand nápolyi királlyal és feleségével, — 1785-ben pedig II. József tisztelték meg a zsidók templomát.* A templom feljáratánál levő emlék-

tábla II. József császár, — az északi oldalon levő pedig Pietro Leopoldo és a zsidóság közötti kapcsolat emléke.

A livornoi templom eredetileg padsorok nélkül volt. A csarnoktér szépsége akkor még jobban jutott érvényesülésre. 1793-ban Omabono Roselli híres rézmetsző a templom belsejéről metszetet készített, amelynek nemcsak lenyomata maradt meg, hanem negatívja is és erről újabban több másolatot készítettek. Ez a metszet a templomot már teljesen a mai alakjában rajzolta le, — de padsorok nélkül, csak egy pad látható: a massarik reneszansz-faragású padja, a Têbáh előtt (lásd a 3. számú képet).

A templomhoz tartozik, de tulajdonképpen használaton kívüli múzeális anyagot képez az a két fafaragású tóraszekrény, amely az oldalhajóban látható. A hagyomány szerint az ősök még az ibériai félszigetről hozták magukkal, — de szakértő szemmel megállapítható, hogy mind a kettő olasz reneszánszmunka, éspedig az egyik a XVI. század elejéről, — a másik a reneszánsz érettebb korából. Ez a két szekrény a zsinagógai művészetben a legkimagaslóbb helyet foglalja el. Faragásuk tökéletességével, finomságával, sőt mondhatni eredetiségével nem hasonlíthatók össze azok az egykorú ilyenmű munkák, amelyek most Párisban a Clugny-múzeumban s a berlini Kaiser Friedrich-múzeumban láthatók. A reneszánsz későbbi korából való a 9. számú képen ábrázolt szekrény, amelyhez hasonló faragást más egykorú, de világi célokra szolgáló bútordarabokon is megtalálhatunk. Az alkotó művész úgy igyekezett a szekrénynek egyházi jelleget adni, hogy a felső részét tabernákulumszerűen tetőzettel készítette és alatta oszlopos párkányzatot képezett ki. Lényegében véve ugyanilyen jellege van a 10. számú képen ábrázolt másik szekrénynek is, bár ennek felső része barokk templomok kupolájára emlékeztet és valószínű, hogy csak később helyezték rá.

Külön tanulmányra érdemesek a templomnak hatalmas ezüst- és rézcsillárjai. Egykor az azokon elhelyezett sokszáz gyertya fénye ragyogott az ünnep beköszöntekor. Ma már természetesen azokat villanyra alakították át és fényükkel szinte nappali világosságot terjesztenek a templomban, amely ottlétemkor, pészach ünnepén zsúfolásig megtelt hívőkkel. A közönség soraiban keresztény papok is voltak láthatók; úgy látszik, hogy a papoknak a zsinagógába való látogatása szokásos Olaszországban. Magam is többször láttam Rómában; Gregorovius is megemlékezik erről „Figuren aus Italien“ című munkájában.

A felharsogó kórus énekében a spanyol ősök hánata, küzdelmei és bizakodó Istenhite szállott a magasba. A livornoi melódiák különböznek a többi szefard községek énekeitől, erőteljesebbek, zengzetesebbek... Érezni lehet, hogy patinás kulturájú, egységes származású közösség lelki életének kifejezői, amelynek a spanyol-portugál hazából eredő hagyományai, szokásai vannak. *Sehol sem láttam a tóra szentsége előtt azt az áhitatos meghajlást, mint a livornoi istentiszteleten.* A rabbi kék barethen, fején aranszegélyes, lapos kék sapkában, a templomnak észak-déli irányban párhuzamosan elhelyezett padjai első sorában ült. A tóra kivételekor a rabbi adta át a Hêchal nagy ezüst kulcsát a község elnökének s a gyönyörű ékszerekkel (rimmonim) díszített tórákkal az egész templomot ünnepélyes lassú menetben körüljárták s a közönség lehajtott fejjel, hangtalan mély tisztelettel, arccal folyton a tóra felé fordulva követte a menetet. S a rabbi fellépett a márványfaragású emelvényre... Azokban a hetekben volt, amikor a németországi gyülelethullám kiüldözte a zsidó tanulókat. A rabbi szónoklatában a zsidóság németországi megalázását összehasonlította a spanyolországi kiűzetéssel. Szem nem maradt szárazon, amikor a németországi menekültek támogatására hívta fel a livornoiakat és a történelem tanulságát idézte, hogy a zsidó kultúra, — ha át is kényte-

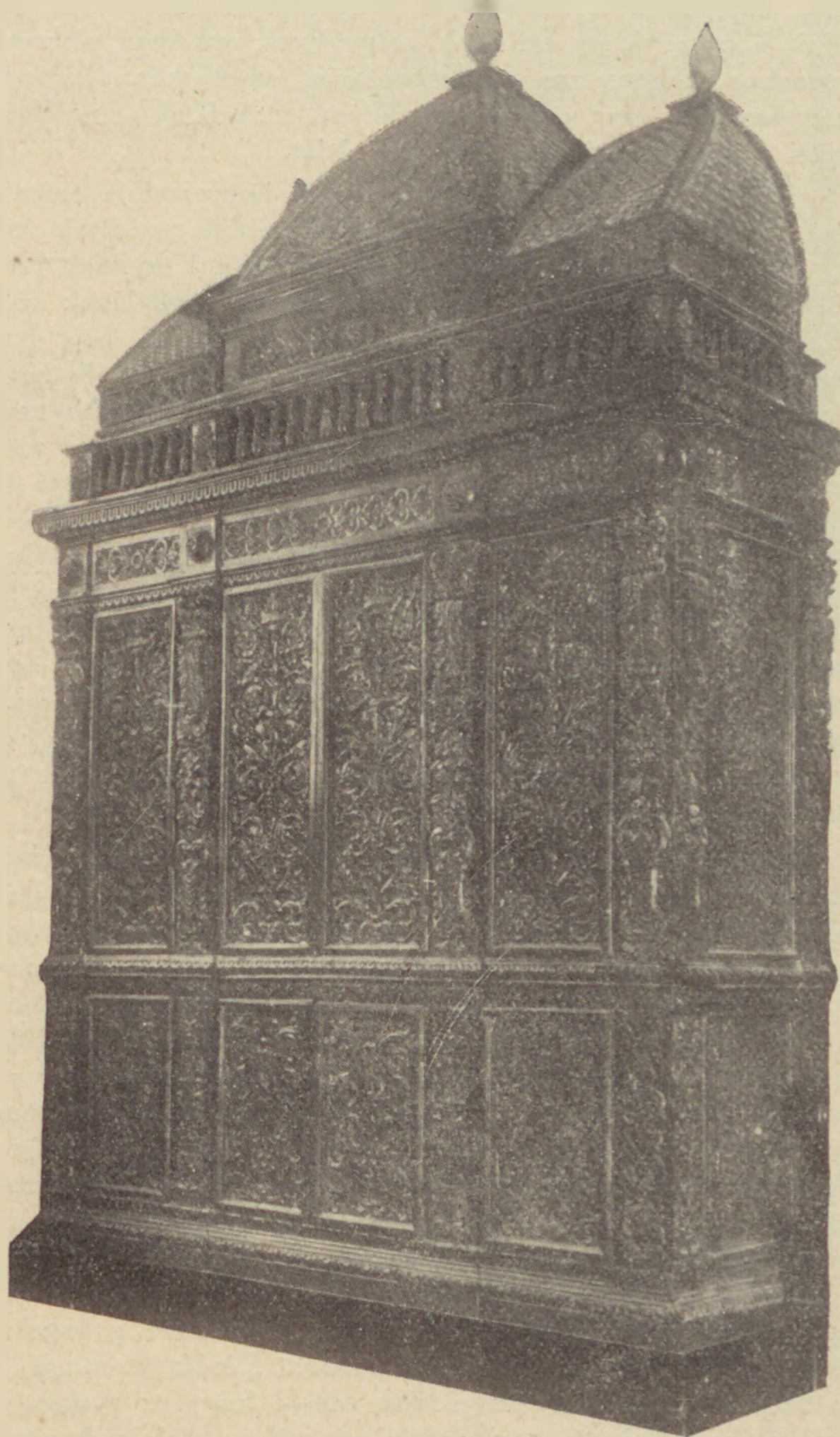
len költözni az egyik országból egy másik honba, — de örökké fennmarad.

Végtelenül találónak éreztem ezt a történeti példát, amelyben a világhistória megismételte önmagát. Arra gondoltam, hogy a spanyol zsidóságnak — akik Északafrikától Angliáig mindenfelé letelepedtek, vagyonosodtak és jólét-hez jutottak — most módjában van viszonzni azt a jószágot, amit a befogadó zsidóság annakidején velük gyakorolt.

A pészachesti istentiszteletnek vége volt. A közönség kiment a templomból, — de én még mindig e beszéd hatása alatt voltam. *Ebben a történelmi milieuben, történelmi falak között elfeledkeztem a jelenről... Megelevenedtek előttem a livornoi múzeum képei... Térdnadrágos, selyemruhás, bársonysapkás Sennorokkal telt meg a templom... A karzatok sűrű rácsai mögött szinte láttam a Nunes Franco Sárakat, Ergas Rácheleket, Rodrigues Miranda Esztereket, amidőn ragyogó brokátjaikban és tündöklő ékszerekkel megjelennek. S a rabbik padsorában felidéztem a nagy livornoi rabbik: Jozséfé Ergas, Emanuel Haj Richi, a halhatatlan Maleachi Hakohen és David Azulai alakjait...*

Mindezek ott pihennek címeres, faragott márványgulák alatt a livornoi temetőekben.

Másnap felkerestem Toaff főrabbit, hogy beszéljen nekem elődeiről, a livornoi irodalom nagy alakjairól.

(10) Reneszánsz stílusú frigyszekrény a 16. századból a livornoi Tempio Maggiore oldalhajójában. A hagyomány szerint Spanyolországból hozták magukkal

BEREND PÁL: HALK KRITIKA A ZSIDÓ KONGRESSZUSRÓL

Barna-kéktónusú teremben, tíz sor ragyogó, izzó, világító gömb alatt, modernül ható, tiszta vonalú, de tradíciókat visszavarázsoló kerethen, a pesti hitközség új épületkomplexumában tartotta üléseit a zsidó kongresszus, a második a magyar zsidóság történetében. Felvonultak a magyar zsidóság politikusai, hitközségi vezérei és a zsidó szellemiség egyik-másik jelentős embere. Fájdalom, nem valamennyien. A kongresszus a hitközségi és községkerületi *hierarchia* szimbóluma volt. Azok képviselték jórészt a magyar zsidóságot, akik tevékeny részt vesznek a hitközségi életben. És persze a rabbik, mint a felekezeti hovatartozás hivatott reprezentánsai. Rendben van: de az embernek az az érzése, hogy a hitközségen kívül és túl is van zsidó élet. Ugyanolyan igaz és becsületes, mint a hitközségen belül. Sőt, talán elevenebb, történelmileg elhivatottabb és jövőjében reálisabb. Mondjuk-e meg, hogy mire gondolunk? Mondjuk-e meg, hogy történelmi karrikaturának véltük, mikor a kongresszus *karzatán* láttuk a *Magyar Cionista Szövetség* elnökét és egész tisztikarát? Hogy még a karzaton se láttuk a külföldön is ismert nagy magyar zsidó egyéniségeket, akiknek neve díszet jelentett volna a kongresszusnak a világ és a történelem előtt? Mondjuk-e meg, hogy módot, lehetőséget, megoldást kellett volna találni, hogy ezek az emberek valamilyen formában résztvegyenek a kongresszus tanácskozásain, amelyeken végeredményben fél, vagy egész emberöltőre próbálták meghatározni a magyar zsidóság életének útját.

Kétségtelen: a benyomás, a néző impressziója erőteljes, egyedülvaló volt. A híres magyar rabbik vonultak fel. Így Löw Immánuel, a világhír piedesztáljáról finoman mosolygó, elnéző és derüs öregúr; fekete reverendájának szélét abbé-szerűen övezi a fehér, széles nyakravaló. Löw Immánuel, a legnagyobb élő zsidó tudósok egyike, halk bonhomióval nézett le erre a kongresszusra, amely ellen nem akart harcot indítani, mint édesapja, Löw Lipót az első kongresszussal szemben. Itt van *Hevesi* Simon elegáns és nemes férfiasságával, szónoki biztosságával, ahogy másodpercek alatt emelkedett és tisztult légkört teremt. Bölcs, nyugodt szavaival új szempontokat visz a tanácskozásba Kiss Arnold, a budai rabbi és a lelkész-érdekeket védi meg erőteljes mondatokkal, tekintélyekre nem sokat adó élességgel Fischer Benjáman, az erősen *konzervatív* vallásosságot hirdető *neológ* rabbi. Sok fiatal rabbit is látunk úgy a kongresszus tagjainak sorában, mint az érdeklődők között, akik egyébként kis számban vannak.

Kétségtelenül érdekes ember az elnök. Stern Samu szűkre korlátozott orgánummal beszél, nem túlságosan színesen, nem mindig vonzóan, de föltétlenül lényegbevágó, amit mond. Precízen ismeri az anyagot, az új alkotmány kétszázegynéhány paragrafusát, megszámlálhatatlan pontjával, aprólékos részleteivel. Érezni, ahogyan az elnök fölényes biztossággal száll szembe az itt-ott megmutatkozó ellenzéki hanggal: ezt az alkotmányt ő inspirálta, megserkesztését ő irányította. Kicsit a saját testére, az Országos Iroda elnökének igényei szerint van szabva, a Pesti Izraelita Hitközség, az ország legnagyobb zsidó közössége szempontjai szerint. Stern Samu adta meg ennek a kongresszusnak legfőbb jellegzetességét, egységes, homogén tömeget szimbolizáló hangját, irányát, az opposzió gyöngye és igazán jelentéktelen megnyilatkozását. Kérdés azonban — a szemlélő szubjektív megérzése ez —, hogy ez a nagy és imponáló egység, ez az elnöki akaratban felolvadó összhang mindenkor, minden vonatkozásban üdvös dolog-e? Nem lehetnek-e friss, aktív, erős zsidó alkotó-gondolatok, amelyeket megzavar és megbénít ez az — elismerjük érté-

kes és nagyvonalú — autokrácia? Nem magyarázták-e félre egynéhányan az elnöki tekintélyt, az elnök intencióit, az elnök egyéniségét, amely, úgy tudjuk, hajlandó más, objektív nézőpontok jogosságát is elismerni és semmiesetre sem vindikál önmaga számára csálhatatlanságot...

Legszebb élményem: Vészi József volt. Tiszteletreméltó korával dacolón fürge, élénk, sietős s fiatalos. Milyen lehetett Vészi József ötven esztendővel ezelőtt, ha szóki-mondása, őszintesége, bátorsága, fölénye ma is olyan töretlen, mintha élete és ereje teljében lévő fiatalemberről volna szó. Egyszer azt mesélte e sorok írójának Vészi József, hogy Jókai Mór párbajsegéde és bajtársa volt, mikor kettőjüknek sorra kellett provokálni egy csomó férfit, akik az író második, zsidóhitű feleségét, Nagy Bellát támadták meg lapokban, társaságban, személyes érintkezésben. Nehezen tudtam Vészi Józsefet mint párbajsegédet, lovagias kódexek interpretátorát, kardforgató, harcos embert elképzelni. Most, hogy hallottam őt beszélni a kongresszuson, elhiszem, hogy Vészi valaha párbajhős lehetett.

Egyetlen ember volt a tanácskozáson, aki meg merte mondani, hogy a magyar zsidóság jövőjét nem látja túlzottan rózsásnak. Villogó szemüveggel, fenyegető gesztusokkal és fortisszimóba átesapó hangon, háromszáz ember lélegzetviasszafojtó érdeklődése, felfokozott izgalma közepette beszélt Vészi József a *gyermekmesékben szereplő indián harcosról, aki fejét a földre hajtja, fülét a talajhoz szorítja és így hallgatja messziről az ellenséges törzs végtelen lovascsapatainak dübörgését*. A magyar zsidóság számára — mondotta Vészi — mind sűrűbben jelentkeznek ezek a messi, egyre félreismerhetetlenebb megnyilatkozások. Egységben, összefogásban, reformokban, zsidó öntudatban, bátorságban és harcrakésztségben látja ő a megoldást, az esetleges, a *talán* célravezető és megnyugtató kibontakozást. A jövő mondja meg persze, hogy a nagy magyar-zsidó publicistának igaza volt-e proféciájával és megoldástkereső szavaival?

Palesztina-gondolatot képviselt Pfeifer Ignác, ny. műegyetemi professzor; a hűvös és izgalommentes mondatok mögött elmélyült zsidó kultúrát és a zsidó renesszánszért rajongó lelket őrző, élete derekán álló férfi. Ez a Pfeifer Ignác volna hivatott arra, hogy nagy tekintélyével, befolyásával, szikrázó zsidó önérzetével és öntudatával, grandiózus tehetségével, a magyar zsidóság reformgondolatainak megtestesítője legyen. Emlékszünk rá, hogy a *numerus clausus* bevezetésekor Pfeifer Ignác volt az, aki klasszikus heroizmussal otthagyta életének célját, hivatását, katedráját, mert nem akart tanítani, nevelni ott, ahol zsidó testvérei számára nincsen hely többé. Pfeifer azóta Középeurópa egyik legnagyobb elektromos konszernjének irányítói közé tartozik és a magyar zsidóság tragédiája, hogy éppen ezt a férfit köti le hivatása most olyan mértékben, hogy csak kivételes alkalmakkor léphet fel tulajdon személyében, sajátos energiájával a zsidó ügy mellett.

Pfeifer Ignác az utolsóelőtti ülésnapon, éjszaka fél-tizenkettőkor szólalt fel rövid, néhány mondatával, amelyek alkalmasak arra, hogy megértés, jóakarát, a történelmi szükségességnak a kongresszustól való felismerése esetén a magyar zsidóság életének új irányítást adjanak. A professzor ezeket a sorokat olvasta fel:

— *A megalakítandó Országos Tanács gondoskodik arról, hogy a kongresszusi zsidóság a Palesztina-építő munkát anyagilag és erkölcsileg támogatja. A kongresszus által megjelölt és országosan támogatandó két intézményen, a rabbiszemináriumon és a zsidó tanítóképzőn kívül közös,*

országos feladat a Palesztina-építés intézményes, az egész magyar zsidóságtól való megsegítése.

A kongresszus nem vette fel az új alkotmány pontjai, az állandó parlament jellegű Országos Tanács meghatározott feladatai közé a Palesztina-építés támogatását. De ünnepélyes deklarációt tett az elnök a kongresszus helyeslése közben, hogy az Országos Tanács munkájának egyik programpontja lesz a Palesztina-gondolat ápolása. Arról sem az elnök, sem a kongresszus persze nem tehet, hogy Palesztina fejlődése túlnőtt a szimpátia-nyilatkozatok és elvi határozatok keretein. Palesztina ma rohamosan kialakuló valóság, Palesztina a mai kor zsidó realitása: a rokonszenven kívül gyakorlati, kooperációs munkára tarthat számot.

A cionista érzésű delegátusok egyik legfontosabb javaslatát volt a titkos szavazásnak a kongresszuson való bevezetése és az indítvány, amely valamennyi hitközségi választáson a titkosságot, az arányos és lajstromos választási rendszert kívánta bevezetni. A reformgondolat megbukott. A zsidóság, amely az egész világon, Magyarországon is a demokrácia, a lelkiismereti szabadság előharcosa, a második magyar-zsidó kongresszuson, 1935-ben állást foglalt ön-maga ügyében a demokratikus, egyedül megfelelő szisztéma ellen. Ezentúl is az a helyzet, hogy ha egyik párt 51, az ellenzék 49%-kal jön be valamely zsidó választáson, a többség kapja valamennyi mandátumot. A többség kezében marad a hatalom: a bármilyen jelentős és értékes kisebbségbe beléfojtja a mai rendszer a szót.

Dr. Kauders Ferenc, a kongresszus Benjáminja, a magyar cionista mozgalom nagy ígérete: lelkes szavakkal változtatta a magyar zsidó ifjúság gazdasági átrétegződésének, a megváltozott helyzet értelmében való nevelésének szükségességét. Kauders rokonszenves, nyílt egyénisége sok hívet szerzett mondanivalója számára. Fájdalom, a kongresszus itt sem ment tovább az elvi szimpátia-nyilatkozaton.

Külön fejezet a héber nyelv ügye, amelyet a néhány cionista érzelmű delegátus a zsidó nevelés középpontjába akart állítani. Éles, kulisszák-mögötti harc indult meg — a héber nyelv, a mai zsidó irodalom, kultúra ismertetése ellen. Ki tudja, mi történik, ki tudja, miféle groteszk határozatot hoz egy történelmi jelentőségű zsidó kongresszus a zsidóság ősi és megújított nyelvével szemben, ha az új alkotmány leghivatottabb értelmezője, a statutumok szövegét megteremtő és a valósággal összhangba hozó fiatal és derék Munkácsi Ernő dr., a Pesti Izraelita Hitközség főügyésze fel nem áll az intern, előzetes megbeszélésen és el nem mondja, ami a szívében fekszik. Hogy ugyanis zsidótlanabb, elképzelhetetlenebb gondolat, mint a héber nyelv „leszavazása” — már igazán nem lehetséges. Így menekült meg a héber nyelv, így mentették meg a kongresszus becsületét és történelmi szerepét: és a héber nyelv „szent nyelv” megjelölés alatt, mint egy ereklje, kegyes: kompromisszum formájában bekerült a zsidó ifjúság nevelésének tárgyai közé.

Három és fél napon át dolgozott a kongresszus, ame-

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigorú felügyelete. E szigorú rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut

tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.T.

Budapest 113.

Postafiók 5.

Telefon: 68-8-45

lyet a Zsidó Múzeumban elhelyezett, történelmi távlatú, a zsidóság magyarországi befogadására vonatkozó nagyarányú kiállítás kísért. Dr. Csörgő Hugó, a briliáns sajtófőnök, a régi zsurnaliszta, a pesti hitközség főjegyzője a kongresszus megfelelő, nagyarányú újság-visszhangjáról gondoskodott. Arról nem tehet, hogy a zsidó lelkekben, zsidó szívekben elmaradt a visszhang. A magyar zsidóság eltávolodása a zsidóság gondolatától olyan arányokat öltött, hogy új alkotmány, reform, megoldás, a zsidó öntudathoz való visszavezetés — ma már csak a nagy zsidó renesszánsz jegyében képzelhető el. Ennek felismerésével pedig, — minden tiszteletreméltó munkája, teljesítménye és imponáló nagyvonalúsága mellett is, — adós maradt a kongresszus.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz

szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű

kivitelben * Elsőrendű fajborok * Széderre

előfizetést felvesszünk * Telefon: 23-8-43

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

B o r á r a k

Asztali bor —.70

Pecsenyebor —.80

Furmint édes 1.—

Édes rajnai rizling . . 1.10

Vörös burgundi 15% . 1.20

Tokajiideisamorodni 1.40

Száraz samorodni . . 1.20

Szilvórium 54% . . . 3.60

Kívánatra házhoz is szállítom

A PESTI CHEVRA KADISA KÖZGYÜLÉSE

Folyó hó 4-én tartotta a Pesti Chevra Kadisa ezévi rendes közgyűlését Kramer Miksa kormányfőtanácsos elnöklete alatt. Az előljáróság részéről jelen voltak: Bánó Dezső kormányfőtanácsos, Beck Jenő, Eismann Gyula, Lunzer Pál és Steiner Mór kormányfőtanácsos, a Pesti Izr. Hitközség részéről: Stern Samu hitközségi elnök és az Országos Iroda elnöke, dr. Barna Károly és dr. Rosenak Miksa hitközségi előljárók, a képviselőtestület és választmány részéről: Sándor Pál, jelen voltak továbbá: dr. Dési Géza, dr. Gál Jenő, dr. Vázsonyi János, dr. Stein Emil, Vida Jenő, Wertheimer Adolf, Reich Samu kormányfőtanácsos, Popper István kormányfőtanácsos, alsóterényi Auer Róbert, Gaiduscheck Marcell, Wertheimer Lajos, Gál Béla, dr. Temesváry Rezső, Fürst György, dr. Gábor Gyula kormányfőtanácsos, Eppler Sándor, valamint a képviselőtestület csaknem teljes számban és a Pesti Izr. Hitközség rabbisága.

Napirend előtt az elnök kegyeletes szavakban emlékezett meg ama veszteségekről, melyek a legutóbbi közgyűlés óta a szentegyletet érték. Megemlékezett jánosii Engel Gyula, a Chevra Kadisa volt alelnökének elhalálózásáról, aki 10 éven keresztül mint a Chevra Kadisa előljárója és 3 éven keresztül mint annak alelnöke működött a Chevra Kadisánál. Méltatta a Megdicsőültnek a Chevra Kadisa körül szerzett érdemeit és elhalálózásával kapcsolatban az előljáróság részéről tett intézkedéseket. Majd megemlékezett Michelstädter Ármán választmányi tag és kórházi tiszteletbeli gazda elhalálózásáról, valamint megemlékezett a képviselőtestület elhalt tagjairól, és pedig: dr. Fodor Oszkár, Gittmann Ignác, Herzfeld Dezső, dr. Krämer József, dr. Rejtő Alfréd, Schneller József, Tausz Lipót, Urbán S. L., dr. Glass Izor, dr. Stamberger Ferenc és Weisz Ede elhunytáról. Indítványára a közgyűlés a Megdicsőültnek elvesztése feletti fájdalomnak kifejezést adott és emléküket az ülés jegyzőkönyvében megörökítette.

Ezután dr. Endrei Henrik igazgató-főtákar terjesztette elő a Chevra Kadisának 1934. évi jelentését. A jelentés kiterjed a Chevra Kadisa egész munkásságára. A bevételek az 1934. évben kitétek 1,554.000 pengőt, a kiadások 1,606.000 pengőt, úgyhogy 52.147 pengő kezelési hiány van. A jelentés megemlékezik a Chevra Kadisa intézményeiről. Az *Aggok házára*, melyben 220 agg van élethossziglan díjtalan ápolás alatt, az elmúlt évben 135.702 pengőt fordítottak. Az Aggok háza elnöke Kramer Miksa, alelnökei: Fried Ármán és Popper István. A gazdasági ügyeket Böhm Náthán, Elek Gyula, Kleinberger Antal, Schwartz Viktor, Weisz János és Wertheimer Lajos látják el. Különösen Wertheimer Lajos foglalkozik sok szeretettel az intézettel és annak ápolójaival.

A gyógyíthatatlan betegek otthonául szolgáló *Szeretetházban* 80 gyógyíthatatlan betegek ápolnak, míg ugyanezen házban levő Szeretőkórházban 100 gyógyítható beteget. E két intézet kiadásai az elmúlt évben kitétek 256.372 pengőt. A Szeretetház élén mint alelnökök: Bánó Dezső, Beck Jenő és Eismann Gyula előljárók működnek. Mint helyettes gazdasági előljárók pedig: Fuchs Lipót, Fürst György, Gál Béla, Kohn Hugó, Komját Ernő. Munk Gábor és Reich Samu kormányfőtanácsos állnak. Különösen Fürst György és Gál Béla foglalkoznak nagy odaadással és szeretettel az intézet ügyeivel.

A *Felnőtt Vakok Otthonában* 100 beteg és vak van elhelyezve. Ez intézet kiadásai az elmúlt évben kitétek 63.949 pengőt. Az intézet élén Lunzer Pál és Steiner Mór előljárók, mint alelnökök működnek.

A *Menedékház*, melyet a legnagyobb csendben adott át a Chevra rendeltetésének, 26.000 pengő kiadást tett ki. Segélyezésekre az elmúlt évben kiadtak 146.000 pengőt. A segélyezési ügyek élén Kramer Miksa elnök áll.

Az elmúlt évben a Szentegylet 2764 temetést végzett, melyből 1686 ingyenes volt. Az ingyenes temetésekre, továbbá a temetésekkel kapcsolatos kiadásokra, konduktusokra 245.000 pengőt, a temetők kezelésére, valamint sírok ápolására 270.476 pengőt fordítottak. A temetői ügyek élén Steiner Mór kormányfőtanácsos, előljáró áll. Egyéb

dologi kiadásokra 180.000 pengőt, nyugdíjintézeti járulékok és kegydíjakra 54.000 pengőt fordított a Szentegylet, úgy, hogy az összes kiadásoknak több mint 90%-át jótékony és kegyeleti célokra fordították.

A gazdasági ügyeket Bánó Dezső, Lunzer Pál és Steiner Mór előljárók látják el.

A közgyűlés sajnálattal tudomásul vette Porges József alelnöknek tisztségéről való lemondását és az előljáróság indítványára nevezettnek a Chevra Kadisánál előljárói és alelnöki minőségben hét éven át kifejtett önzetlen és odaadó munkásságáért hálás köszönetet szavazott.

A jelentés után Krämer Miksa elnök szólalt fel. Nem akar elmenni — úgymond — az utóbbi hetek eseményei előtt szóltanul és a Chevra Kadisa közgyűlése keretében is meg kell emlékezni arról a nagy eseményről, amely a magyar zsidó országos nagygyűlés lefolyásában jutott kifejezésre. Hiszi és reméli, hogy ennek az országos nagygyűlésnek munkálatai az egész magyar zsidóságra nézve üdvös hatással lesznek. Ez országos nagygyűlés összehívása, annak méltó lefolyása Stern Samu, a Pesti Izr. Hitközség elnökének hervadhatatlan érdeme és hogy a Chevra Kadisa saját hatáskörében is kifejezést adjon a felekezeti hálájának Stern Samu iránt, az előljáróság elhatározta, hogy Stern Samu nevére egy 10.000 pengős alapítványt létesít, melynek kamatai évenként március hó 4-én, mint az országos nagygyűlés megnyitásának napján fognak kulturális és jótékony célokra kiosztani.

Stern Samu elnök hálás szavakban mondott köszönetet azért a megtisztelteésért, melyben a Chevra előljárósága és közgyűlése őt részesítette, de szerénytelenség volna tőle, ha olyan érdemeket is elfogadna, melyek nem az övéi, hanem azoké a munkatársaké, melyekkel együtt dolgozott. A felekezeti legjobbjai, rabbijai, jogászhai, bírái dolgoztak a statumokon, ő csupán a motorikus erő volt. Az ő legszebb elismerése az lesz, amikor a szervezeti szabályok szentesítve lesznek és a magyar zsidóság annyi szeretettel és odaadással fog csüngen az ezeken a szabályokon, mint amennyi szeretettel ő és munkatársai ezeket a szabályokat megalkották. Még egyszer köszönetét fejezi ki e helyen is azért a magas nívóért és korszakalkotó napokért, melyben a szabályzatok tárgyalása részesült. Stern Samu elnök hálásan emlékezett meg a Chevra Kadisa vezetőségének önfeláldozó szeretettel végzett nagyszerű munkájáról és a hitközség előljárósága nevében is köszönetét fejezte ki a Chevra Kadisa vezetőségének nagyszerű munkájáért.

Ezután dr. Dési Géza választmányi tag ragyogó beszédben méltatta azt az önfeláldozó, nagy szeretettel végzett munkát, amelyet a Chevra Kadisa vezetősége végzett. Szent ez a munka, — úgymond — mert azokkal cselekszi a jót, akik azt viszonzni nem tudják és akiktől hálát sohasem várhatunk. Megköszönte a közgyűlés nevében a Chevra Kadisának a felekezeti és a szenvedő emberiség javára kifejtett áldásos és nagyszabású munkásságát.

Ezután dr. Osztér Lipót szólott a Chevra Kadisa nagyszerű karitativ és kegyeleti munkájáról, a Chevra Kadisa vezetőségének önzetlen, odaadással végzett munkájáról, melyet minden ténykedésében csak a szeretet sugall és hat át.

Ezután az 1935. évi költségvetést tárgyalta a közgyűlés.

Az 1935. évre előirányoztak bevételek címén 1,517.900 pengőt, kiadások címén 1,622.050 pengőt, úgy hogy 104.150 pengő kezelési hiánnyra számítanak. Majd a számvizsgáló bizottság tagjaiul megválasztották az 1935. évre Árvai Henrik, Fellner Leó, Gaiduscheck Marcell, galgóczi Heteés Mór D., Károlyi Ármán, Vas Lajos kormányfőtanácsos és Weiner Samu urakat.

Ezután a választóbizottság tagjaiul a közgyűlés a maga részéről a következőket küldötte ki: Engel Nándor, Horváth Miksa, Károlyi Ármán, Kleinberger Antal, Munk Gábor, Neustadt Miklós, dr. Politzer Gusztáv, Roth Mór, dr. Schaffer Zsigmond, Steiner Mihály, Weisz Márk és Weisz Mór urakat.

Ezután a közgyűlés emelkedett hangulatban ért véget.

TOLLHEGYRŐL

LORD MELCHETT LEVELÉT MEGÍRTA.

Lord Melchett levelet írt a Times-hoz, reflexiókkal egy ott megjelent cikkre, amely Palesztina túlszűfoltóságáról és a zsidóságnak városbaözönléséről szólt. Lord Melchett keményen megmondta véleményét az angol kormány felé. Nem a zsidók az okai, hogy amikor a földhöz akarnak visszatérni, ismét városokba zsúfolódnak össze. Az angol politika az oka. Miért szakították el Palesztinától a Jordánontúli részt, amelynek területe többszörte nagyobb, mint a mai Palesztina, földje termékenyebb, dúsabb, lakossága pedig alig 200.000 lélek. Ha ezt megnyitnák a zsidó telepítés számára, nem kellene városokba tolonganiok, mert ott jutna föld mindenkinek. Transjordánia pionirokra vár, akik megmíveljék. Az angol kormánynak meg kell azt nyitnia a visszatérő zsidó telepesek számára és akkor egy olyan centruma támad a közel keleten az erkölcsiségnek és a közbiztonságnak, amely méltó a két nagy néphez, az angolhoz és a zsidóhoz. Azok közé tartozom, akik hiszik, hogy a zsidók mai visszatérése Palesztinába történeti jelentőséggel bír nemcsak a Kelet, hanem a Nyugat világának kulturális, szellemi és etikai felemelkedése szempontjából is.

KANADÁBAN ELÍTÉLTÉK...

Kanadában elítélték egy szerkesztőt felekezet elleni izgatásért, amiért a „Cion bölcsei” nevezetű röp-együségét lapjában tovább röpiratozta és terjesztette. Érdekes csak az, hogy a „felekezet elleni izgatásról” szóló büntetőnovellát Kanadában csak 1934 áprilisában iktatták törvénybe, nyilván a hitlerizmus diadalának hatása alatt. Azelőtt ilyesmire nem volt szükség Kanadában. Most azonban, hogy már szükség van erre, kérdés, hogy használ-e majd. És nem kerül-e a sor arra, hogy az elítélt szerkesztő mint majdani „Gauleiter” érdemei közé sorozhatja hajdani elítéltetését a „nem árja” bíró által...

ZSIDÓ HUMOR

HUMOR MAJMUNI KÖRÜL.

A talmudtudósok legélesítőbb elmeköszörűje Majmonides, vagy a Rambam. Egy „harber Rambam” megfejtése sok fejtörést okoz. Az egyik rabbi különösen híres volt arról, hogy milyen komplikált módszerekkel tudja a „nehéz Rambamot” beigazítani. Mikor meghalt — meséli a zsidó humor, — feljutott az égbe és ott szerényen eléje ment „rangrejtve”, inkognitóban maga a Rambam:

— Hallottam, hogy kitűnően magyarázod Majmuni műveit. Szeretnék én is valamit ebből hallani.

A gáon felütötte a foliáust és olvasta. Majd megállt; diadalmasan szólt:

— Hát itt az első súlyos kérdés, amire feleletet találtam. A kérdés a következő...

Majmuni hallgatta a kérdést, aztán közbevágott szerényen:

TRIESTBŐL

PALESZTINÁBA

hetenként kétszer indulnak a
LLOYD TRIESTINO
legmodernebb gyorsgőzösei

**GALILEA,
GERUSALEMME és
PALESTINA,**

amely hajókon csakis tengerre-
néző két- és négyágyas kabinok-
ban helyeztetnek el az utasok.

Túristaosztály oda-vissza 400 P.

Érdeklődés, prospektusok buda-
pesti irodáinkban:

LLOYD-TRIESTINO

THÖKÖLY-ÚT 2

VÁCI-UTCA 4

— Szerintem, nincs itt semmi kérdés, semmi nehézség. Az értelmezés egyszerűen ez...

A gáon türelmetlenül hallgatta egy darabig a fejtegetést. Aztán mérgesen odaszólt az ismeretlen mennybéli lakónak:

— Na tessék! Ez is Majmuni-magyarázó akar lenni!

(Az eredeti jidisben zamatosabban hangzik: Ach mir e Rambam verenfert!)

MAJMONIDES—RAMBAM.

Egy neológ hitközségben Majmonides-émlékünnepélyt hirdettek. De a nagyobb hatás kedvéért konzervatív rabbist hívtak meg előadóul. Mikor befejezte, odalépett hozzá a hitközség elnöke:

— Az előadás, rabbi uram, nagyon érdekes és tanulságos volt. Csak az a kár, hogy nem a tárgyról szólt: Mi Majmonides-émlékünnepélyt hirdettünk és a főtisztelendő úr Rambam rabbiról adott elő...

MEGMENTÉS SZERENCSETLENSÉGTŐL.

Majmonides egyik responzuma szerint: aki a Szentföldön lakik, nem szabad, hogy elhagyja azt, csak két esetben. Az egyik, ha külföldre megy házasodni és az asszonyt Erec Jisraeltbe viszi. A másik, ha megy, hogy valakit szerencsetlenségtől mentsen meg. Egy jóhumorú gáon erre felvetette a kérdést:

— És mi a Rambam döntése szerencsetlen házasság esetén?

Stühmer-féle

של פסח

csokoládé

a budapesti orth. rabbinátság felügyelete alatt. Kapható mindenütt.

Viszonteladók az eredeti hechser másolatát kapják.

Gyár: Budapest, VIII. kerület, Szentkirályi-utca 8. sz.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILÁRIS SZENTFÖLDI ÚTJA mindvégig emelkedett ünnepi hangulatban folyt le. Már útközben több állomáson megjelentek számosan a társaság üdvözlésére. Ausch Ödön Nagykanizsáról és mások virágot hoztak föl a vonatra. Triestben a Lloyd Triestino és a Palesztina-hivatal képviselői várták a társaságot és kísérték a kikötőbe. A hajón naponta ismertető előadások voltak. *Patai József* a szentföldi útvonal bibliai vonatkozásait ismertette térkép-magyarázatokkal, két előadását pedig a mai palesztinai életnek szentelte. Dr. *Hirschler Pál* székesfehérvári főrabbi a palesztinai ásatásoknak a bibliát igazoló eredményeit ismertette, dr. *Tomaschoff Bertalan* a Palesztina-építés vallási kapcsolatairól adott elő. Dr. *Kertész Adolf* a Szentföldről kisugárzott zsidó etikát méltatta. A partraszállás előtt a „Galilea” luxushajó (ép ez útja előtt kapta a „Pilsna” palesztinai vonatkozású új nevét) tisztjei, élükön a Mult és Jövő hasábjain többször méltatott *Steindler* zsidó hajóskapitánnyal, szép „purimi estét” rendeztek, héber énekekkel és hórával. A jaffai kikötőben a Mult és Jövő csoportja *soronkívül*, mint első került a bizottság elé, úgy hogy a társaság már a kora délelőtti órákban Tel-Aviv tengerpartján és lázasan épülő új utcá-sorai között sétálhatott. Az első út *Bialik-sírházhoz* vezetett. „Még tavaly — mondotta *Patai* — élénk jött a költőfejedelem és szerény szállásunk megtelt világossággal. Most csak sírjára zarándokolhatunk, hogy lerőjjük kegyeletünket a zsidó nép halhatatlan nagyja iránt.” Dr. *Schlesinger* Sámuel debreceni főrabbi megható beszéd kíséretében mondotta el az áldást a Szentföldre való lépésért. Este összegyűltek a társaság tiszteletére a magyarországi származású telaviviak, élükön *Avigdor Hameiri*, dr. *Barsiné, Tisbi Illés, Jedidja-Seelenfreund* stb. Az aznap megjelenő palesztinai héber lapok meleg hangon köszöntötték a zarándokokat. A „Doár Hajom” jeruzsálemi héber napilap nagy cikket írt *Patai Józsefről* tizedik szentföldi útja alkalmából. A purimi megillát a társaság a telavivi nagytemplomban hallgatta. Felejthetetlen látvány volt a templom előtt, az utcákon végigálló tömeg, hetven-nyolcvanezer ember hallgatta így a megafonokkal közvetített megilla-olvasást, mely úgy hatott a holdvilágos estében, mintha az egész templom szólna a fáklyákat tartó hatalmas tömeghez. A purimi felvonulásokat a társaság *J. L. Goldberg, Tolkovsky* svéd főkonzul és *Liber* csokoládégyáros *Allenby-streeti* palotáinak terraszáról nézte végig. Dr. *Patai* tolmácsolta a köszönetet az előkelő vendéglátók előzékenységéért. Délután a telavivi muzeumot és a neves *Hirsch-gyűjteményt* tekintették meg. *Jeruzsálemben* *Ussiskin*, a Nemzeti Alap kormányzója fogadta a csoportot, melyhez meleg buzdító szavakat intézett, majd *Fried Mimi* vezette a *Herzl-múzeum* és a *Keren Kejemeth* épületén át. Az egyetemen *Klein* professzor, az egyetemi tanács elnöke és *Fekete* professzor fogadta a társaságot. Este *Hareuvéni*, az egyetem botanikusa köszöntötte *Patait* és a csoportot az új *Palatin*-hotelben és indítványozta, hogy *Patai József* kettős jubileuma alkalmából a vele jövő társaság tegye lehetővé, hogy külön nagy vitrinbe helyezhessék el azokat a szentföldi növényeket, melyeknek bibliai neveit *Löv Immanuel* állapította meg. *Färber Jakab* szegedi igazgató és *Sebestyén József* szegedi előjáró lelkes felszólalásaikban kijelentették, hogy az eszmét büszkeséggel fogadják és hazaérkezésük után hozzálátnak megvalósításához. Az egész úton mindenütt megkülönböztetett szeretettel fogadták a csoportot, amely héber dalokkal vonult be városokba, kolóniákba, *Afuléban*, az *Émek* központjában valóságos rögtönzött hangversenyt adott dr. *Kertész Adolf*né, amit hálával fogadtak az egybegyűlt chalucok is. *Tiberiasban*, *Majmuni* sírján dr.

Schlesinger Sámuel debreceni főrabbi mélytartalmú emlékbeszédet mondott *Majmunides* születésének 800-ik évfordulója alkalmából. Este érdekes vita folyt le a kolóniákon és a kvucákban látottakról a *Malon Guberman* nagytermében. *Vass János, Stern Izidor* komarnoi hitközségi elnök, *Binetter Jenő* vezérigazgató, *Deutsch Herman*, a jugoszláviai orthodox hitközségek elnöke, dr. *Kertész Adolf, Färber Jakab, Hajdu György, Kovács József, Herz Ernő, Frommer Oszkár, Kremzir Károly* szeszgyáros, *Deutsch Ernő, Goetzel Lipót* gyárigazgató, *Goldberger Herman, Klein Ernő* gyógyszerész és *Klein Elemér* földbirtokos szoltak hozzá. Dr. *Patai József* reámutatott, hogy évről-évre megújul ez a vita itt *Tiberiasban*, a gyönyörű *Genezareth* partján, ahol kétezer év előtt is zsidó mesterek vitái folytak és azzal döntötték el, hogy majd *Elijáhu próféta*, a messiási idők hírnöke fogja megjelölni az igaz utat. Másnap délelőtt a *Genezareth*en arab és héber dalok mellett folyt a csónakázás és minden vita dalba olvadt. Délután *Daganját* és a *Rutenberg* villamosműveket tekintették meg a *Jordán* és *Jarmuk* összefolyásánál. Este a társaság meleg búcsút vett dr. *Patai Józseftől*. *Miklós Gyula* bankigazgató tolmácsolta a hálát és elismerést a vezér iránt, aki egyik nagy misszióját teljesíti azzal, hogy feltárja a Szentföld szépségét és szentségét nemcsak költői írásban és szóban, hanem fáradságot nem kímélve, személyes útmutatással is. Dr. *Mandel Emil* beregszászi ügyvéd kiemelte, hogy a zarándokcsoport a Szentföld lelkét ismerte meg *Patai József* tanításaiból: „Álljunk fel előtte és adjuk meg a mesternek a legmagasabb tiszteletet, melyet a hajdani mesterek itt *Tiberiasban* tanítottak.” Dr. *Patai* meghatottan mondott köszönetet a meleg ünneplésért: „Mikor itt álltam megindulva a csodatevő *Méir* sírja előtt a kanizsai *Teutsch Gusztáv*val és egy *transjordániai arab* testvérünkkel, úgy éreztem, a három vallás harmóniáját képviseljük ezen a szent helyen. *Lessingi* hangulat fogott el a *Genezareth* partján. A legkülönbözőbb felfogások harmóniában együtt élhetnek ezen a földön, ahol új megváltások vajúdnak és új csodák születtek szemeink előtt.” *Haifában* a *Karmel-hegyén*, a *Technikumon*, *Breuer József* professzor fogadta és kalauzolta a társaságot, melynek elmagyarázta a műegyetem egész strukturáját. Este a *Malon Feldmannban* *Major Henrik* igazgató üdvözölte a honfitársakat. Az *Émek Acco* és az új *karmeli* telepítés megtekintése után a társaság egy része behajózott a „*Jeruzsálem*” luxushajóra, egy része pedig vonaton *Egyiptomba* rándult ki. Dr. *Mandel Emil* és dr. *Kertész Adolf* külön köszönetet mondtak *J. Katan-Kleinnak*, aki *Jeruzsálemből* a társaságot végigkísérte és vezette a jaffai kikötőből a haifai kikötőig az egész szentföldi út alatt.

Van szerencsénk ajánlani szatmármegyei főzsdénkben prima kékszilvából főzött, a fehérgyarmati és budapesti orthodox rabbinátus bizonylatával (hechser) ellátott, kitűnő minőségű **husvét**i szilvapárlatunkat melyet szabályszerűen lepecsélt edényekben szállítunk.

Egyben közöljük igen tisztelt vevőinkkel, hogy **szesz- és élesztőgyárunk** a budapesti orth. rabbiság állandó felügyelete alatt áll és ellenőrzése mellett köttük meg évenként a **Chómec** eladási szerződéseket.

GSCHWINDT-féle Gyar R.-T.
Budapest, IX., Ipar-utca 15-21 * Telefon 35-0-03

RITUÁLIS HÁZTARTÁSOKBAN

*A húsvéti nagytakarításnál
és a húsvéti ünnepek alatt,
nélkülözhetetlen*

A KOSER ÉS SEL-PESZACH

VIM

mindent tisztít!

**KAPHATÓ: MINDEN FÜSZER ÉS FESTÉKÜZLETBEN
GYÁRTJA: A BPESTI ORTH. RABBISÁG FELÜGYELETE ALATT,
HUTTER ÉS LEVER RT. BUDAPEST**

A WIZO-KONFERENCIA TEL-AVIVBAN. Márc. 26-án volt Tel-Avivban a közeli kiállítás területén a „Tocereth haarez” pavillonjában a Wizo első palesztinai konferenciájának megnyitása. Ez a nagy-jelentőségű esemény a Wizo munka új fejezetét jelenti, különösen a galuth és a jisuv együttműködése szempontjából. Már a megnyitó est külső képe világosan jelezte az első Erec Izraelben tartott Wizo konferencia nagy sikerét. Dacára a fáradságos és költséges útnak, a résztvevők száma felülmúlta az összes eddigi Wizo-konferenciák résztvevőinek számát. A legnagyobb technikai nehézséget, a nyelv kérdését úgy oldották meg, hogy a nagy beszédek és beszámolók leg többjét héberül tartották, amely újítással a Wizo óriási haladást tett a cionista ideál megvalósítása felé. Érdekes, hogy Rebekka Sieff asszony, a londoni executive elnöke, a megnyitáson szabad beszédében néhány héber mondat után áttért az angolra, viszont másnap, az első ülésen hatalmas, csaknem kétórás beszámolóját mégis csak héberül, írott szövegből olvasta fel. Úgy ennek, mint a többi beszédnek szövegét, a delegátusok német vagy angol fordításban is kézhez kapták. Maguk a beszámolók, Sieff, Weizmann, Goodmann, Almann asszonyok beszédei a legmagasabb nivón mozogtak és a legtisztább objektivitással vázolták a palesztinai és az európai helyzetet, különös tekintettel a női munka célkitűzéseire. A konferencia szervezete és adminisztrációja kitűnően működött. Számoltak azzal, hogy a legtöbbben a delegátusok közül először vannak Palesztinában. Épp ezért, rövid információs anyagot osztottak szét, amely a szentföldi fejlődés legfontosabb adatait, a Keren Kajemeth munkájának jelentőségét Haifa kiépülését ismertette. A konferencián szükséges héber szavak jegyzékét is mindenki kézhez kapta. A munkásszervezet gyönyörű albummal lepte meg a konferencia résztvevőit. „Haém vehajeled” Az anya és a

gyermek a dúsan illusztrált album címe. Művészi fotográfiák mellett világhírű mesterek az anyát és a gyermeket ábrázoló képeit találjuk benne. Természetesen az eddigi Wizo-munka különböző ágainak összefoglaló ismertetése is ott volt a delegátusok asztalán. Arra nézve, hogy miként értékelik a női munkát Erec Izraelben, jellemző ez a kis epizód, amely Weizmann üdvözlő beszéde alatt folyt le. Amikor a fotografusok nekiszegezték gépeiket, Weizmann professzor odaszólt feléjük: „Ez nem szenzáció, ez komoly munka. Ne zavarjanak!” Dizengoff pedig így fejezte be a kongresszushoz intézett üdvözlését: „Egy francia közmondás szerint, amit az asszonyok akarnak, az Isten akarata”. Ha az egész világ zsidó asszonyai összefogtak Palesztina felépítésére, akkor az Uristen az égből is áment mond reá!”

Tel-Aviv 1935. március 25.

Patai Edith.

Minden kalapban ez a márka

Tavaszi ujdonságok!

nyakkendő, fehérnemű, pyjama

és a férfidivatok minden cikkét a legjobban és legolcsóbban **KOZMA-nál** kapja.

VII., Károly király ut 3, a sarkon

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kefmefestő

Gyár és központ :
VIII., Baross-utca 85
Telefon : 30-2-37

A KÖZSÉGKERÜLETI ELNÖKÖK f. hó 20-án tartott ülése Stern Samu országos irodai elnök javaslatára dr. Munkácsi Ernőt, a pesti izr. hitközség főügyészét és a szervezeti bizottság elnökét a Kiegészítő Szabályzat javaslatának megalkotása körül kiváló szakértelemmel és odaadással kifejtett nagyértékű munkássága elismerésül egyhangulag az Országos Izraelita Iroda tiszteletbeli főügyészévé választotta meg. Ez alkalommal Stern Samu országos irodai elnök melegen üdvözölte dr. Munkácsi Ernőt.

PATAI-VERSEK A RÁDIÓBAN. A múlt napokban Bársony Dóra a m. kir. Operaház kiváló művésznője Patai József két versét énekelte a rádióban: Az „Éjjeli őrzés” címűt Kelen Hugó megzenésítésében és a „Sulamith, látod a lángot?” címűt Dienzl Oszkár zenéjével.

A BUDAPESTI AUT. ORTH. IZR. HITKÖZSÉG VÁLASZTMÁNYA napokban tartotta alakuló ülését. Deutsch Géza választási bizottsági elnök szívélyesen üdvözölte az újonnan megválasztott választmányi tagokat és a heti szidra szavait citálva kifejtette, hogy a választmányi tagság a hitközségben nemcsak tisztséget, hanem egyúttal felelősséggel járó kötelezettséget is jelent. Mayer Miksa választmányi tag az összes hitközségi tagok óhaját tolmácsolta, midőn indítványozta, hogy tekintettel arra, miszerint óbudai Freudiger Ábrahám a hitközség összes tagjának teljes bizalmát és rokonszenvét bírja, továbbá arra való tekintettel, hogy eddigi elnöki működése alatt a hitközség körül hervadhatatlan érdemeket szerzett, — válassza meg a választmány újra közfelkiáltással a hitközség elnökévé. A választmány Mayer Miksa indítványát nagy lelkesedéssel fogadta, óbudai Freudiger Ábrahámot immár a kilencedik ciklusra közfelkiáltással hitközségi elnökké választotta.

AZ IZRAELITA MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT REGÉNYPÁLYÁZATA. Az IMIT pályázatot hirdet zsidó írók részére 10—15 íves, zsidótárgyú regényre. A pályanyertes művet a Társulat ezer pengővel jutalmazza. A kéziratot jelíges levéllel 1935. évi szeptember hó 1-ig az IMIT titkárságához (VIII., Röck Szilárd-utca 26. sz.) kell benyújtani.

ארטה כשר של פסה

macesz és maceszliszt, tej, fűszerárúk, boszniai szilva, burgonyaliszt, eceteszenec, ceres, csokoládé, kakaó, lekvár, paradicsom, bor, szilvrium stb, legrégibb, legmegbízhatóbb beszerzési forrása

özv. Schlanger Bertalanné

Budapest, Laudon-utca 7. * Telefon : 12-6-72

Eladás nagyban és kicsinyben. Egész éven át és pészachra is a legfinomabb vaj és sajtok. Vidéki rendelések pontosan eszközöltetnek. Referenciát a budapesti orth. rabbínatus nyújt

A VIII—IX. KER. NÖEGYLET legutóbbi ülésén dr. Zahler Emil napirend előtt méltatta Rosenberg Sándorné elnökösszony érdemeit, a közjótékonyaság terén kifejtett eredményes működéséért. Stern Samu elnök a hitközség nevében, dr. Schönfeld József a zsidó sajtó, Epstein Manó dr. a körzet nevében üdvözölte az elnököt.

AZ IPOLYSÁGI Herzl Theodor cionista csoport előadóestjén dr. Klein Ernő, Érsekújvár főrabbi, az ismert nyelvész, „A zsidóság jövője” címmel tartott érdekes előadást, amelyet a közönség lelkes tapsokkal fogadott.

A ZSIDÓ HÁZIASSZONY KÖNYVE címen rituális szakácskönyv jelent meg. Tartalmazza a háztartásban előforduló összes tudnivalókat, sok jótanácsot a háztartási gondok enyhítésére. Közel 1000 kitűnő receptet, úgy a polgári, mint az úri konyha igényeinek megfelelően. Diétikus ételrecepteket. Ára vászonkötésben P 4.80. Kapható Ábrahám Márton könyvnyomdájában, Kecskemét. Az összeg előzetes beküldése esetén hármentesen.

Pénz lehet kevés, pénz lehet sok, de elég sohasem!

Sokezer ember töpreng azon, hogyan lehetne kevés befektetéssel nagy vagyona szert tenni? Eközben figyelmen kívül hagyja azon ismert tény, hogy mily sok millió pengőt nyernek évtizedek óta a m. kir. osztálysorsjátékon. De nyerni csak annak lehet, kinek sorsjegye van! Ezért rendeljen Ön is még ma sorsjegyet akármelyik főárusítónál. Saját érdekében ne mulassza el a váratlan meggazdagodás lehetőségét, a kiszámíthatatlan véletlen esélyét és a páratlan szerencsés alkalmat! Fizetni van ideje legkésőbb az április 13-án kezdődő húzás előtt.

Új sorsjáték — új reménység!

A szerencse útja mindenkinek nyitva áll!

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sarkóraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

HÁZASSÁG.

Lindenfeld Eliz, Tiszadob és *Grünstein Miksa Szerencs* jegyesek.

Weinberger Blankát Dunaszerdahelyről eljegyezte *Weinberger Márton* margittai főrabbi.

Katz Böske és *Schwalb Sándor* e napokban tartották esküvőjüket Szalontán.

Löwinger Johanna és *Büschitz Ignác* (Vác) házasságot kötöttek.

Büschitz Berta és *Löwinger Vilmos* házasságot kötöttek.

Annie Berensohn (Turnu-Severin) és *Kövári Dezső* gyógyszerész (Alba Julia) jegyesek.

HALÁLOZÁS

Kiszner Albertné, született *Scheinberger Eleonóra* mult hó 23-án Ordaspusztán (Nógrád Bercel) csendesen elhunyt. Nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra Szirákon.

Perlstein Ábrahámné Miskolcon 74 éves korában elhunyt. Gyászolja fia, *Perlstein József*.

Nádor Adolf nyug. izr. tanító Tótkomlóson elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe.

Löwy Hermanné e napokban Déván, hosszú betegség után elhunyt. Temetése a város egész társadalmának osztatlan részvéte mellett folyt le.

Előkelő aradi és aradmegyei család tagja hunyt el március 16-án, Aradon. Özvegy *Ehrenwald Vilmosné* szül. *Mairovitz Vera*, *Mairovitz Márton* tekintélyes aradi nagy fatermelő és kőbányatulajdonos nővére. Gyászolja fia, *Ehrenwald László*, a *Mairovitz Rt.* igazgatósági tagja és az előkelő rokonság.

Stein Hillél 54 éves korában elhunyt Bécsben. Feleségén kívül gyászolja leánya, *Lázár Jenőné*.

Barta Dezső gazdálkodó Tornában 53 éves korában hirtelen elhunyt. Temetése általános részvét mellett ment végbe.

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

Legszebb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: BOROS JÓZSEF

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 41-4-92

Hosszas szenvedés után február 23-án, 66 éves korában Nagyváradon meghalt *Fehér Dezső*. Az elhunyt az erdélyi újságírásnak egyik legkiválóbb képviselője, a hajdani „Nagyvárad Napló”, a jelenlegi „Napló” című lap főszerkesztője volt. Elhunytja osztatlan részvétet keltett úgy Erdélyben, mint mindenütt, ahol nevét tisztelték és becsülték.

Perlstein Ábrahámné Miskolcon, 74 éves korában meghalt. Gyászolja fia, *Perlstein József*.

Özv. *Braun Leopoldné* Nagykopason életének 81. évében elhunyt. *Braun Menyhért* királyhelmei nagykereskedő édesanyját gyászolja benne.

Első forrásból kaphat
ezüst tórafelszerelést, szédertálat,
gyertyatartót,
menórát, arany, ezüst és
brilláns ékszereket, órákat

HEIDEN LEÓ

é k s z e r é s z n é l

Saját üzem. Szombaton
zárva. Gyári árák

BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 21. TELEFON: 38-1-10

PAPLAN BIZALOM DOLGA

Sok ezer állandó vevő bizonyítja, hogy nálam bizalommal és olcsón vásárolhat.

DORSCHOVITZ

paplangyár

BUDAPEST, VIII

PRÁTER-U. 53.

Alapítva 1910.

Klot doubl P 8-151

Műselyem brocat paplan fehér kártolt vattával . . . P 20 ..

Műselyem brocat pehely paplan Ia min. P 65 ..

60% selyem brocat, mindkét oldalán legprimább higiénikus pehellyel . . . P 85 ..

Damast matrac 3 részes prima afrikkal P 24 ..

A BETHLEN-TÉRI SZÍNHÁZ új műsorában Ossyp Dymov: Joske (Szomorúságának énekese) című drámáját és Szomorú Dezső: Péntek este c. jelenetét hozta színre. A „Joske” címszerepét Gellért Lajos játszotta mély átérzéssel és a tőle megszokott nagy művészettel. Remek alakításához méltóak voltak a darab többi szereplői is. A „Péntek este” rabbiját Beregi Oszkár alakította megdöbbentő erővel.

OSZTÁLYSORSJEGYET VENNI NEM FELESLEGES KIADÁS, HANEM ÉLETSZÜKSÉGLET. A dolgozó embernek is szüksége van arra, hogy önbizalma növekedjék, állandó reménysége legyen, hogy rövid idő alatt gazdag lehet és megszüntetheti gondjait, résztvehet az élet örömeiben. Siessen tehát rendelni bármelyik főárusítónál, mert az új osztálysorsjegyek — szenzációs nyereményei, kiváló nyerési esélyei miatt — óriási keresletnek örvendenek. A húzások április 13-án kezdődnek. Mindenkinnek és minden egyes sorsjegynek egyenlő a nyerési esélye! A szerencse útja mindenkinek nyitva áll!

MAGYAR KIRÁLYI OSZTÁLYSORSJÁTÉK

A most befejezett 33. sorsjátékon
a nagy jutalmat

300.000 P

a legnagyobb főnyereményt

200.000 P

ismét

TÖRÖK

szerencsés vevői nyerték.
Kisérelje meg szerencsáját

TÖRÖKNÉL

Elérhető legnagyobb nyeremény

500.000 P

Nyereményhúzás már április 13-án és 16-án

Hivatalos I. oszt. sorsjegyárak:

Egész sors- jegy P	Fél sorsjegy P	Negyed sors- jegy P
24.-	12.-	6.-

TÖRÖK A. és TÁRSA bankház RT
Budapest, IV., Szervita-tér 3. szám

A sirok ápolása

úgy a régi Kerepesi-úti, mint az új központi izraelita temetőben, **április hó közepén veszi kezdetét.** Befizetések a **Pesti Chevra Kadisa** székházában, VII., Erzsébet-körút 26. szám alatt **már most** eszközölhetők, esetleg ugyanoda postán is beküldhetők.

3 szó csupán

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

II., Fő-utca 79

Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK

a legolcsóbb áron II, Zárda-utca **3**
Margit-krt sarok

Paplanlepedő . . 9.80

kifűnő minőség kézi gomblyukkal

Simapárna 3.90

80X100

SZÉKELY JENŐ

cég-nél, Petőfi Sándor-u. 9.

Abbáziában

meleg tengeri gyógyfürdők a

„Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegeknek, asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek nagyon fontos, hogy a „Residenz” nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A „Residenz”-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz” egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzióárak. Bővebb információt nyújt Erényi Béla gyógyszerész személyesen reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.
Telefon: 31-6-19.

Felolós szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A Budapesti Aut. Orth. Izr. Hitközség felügyelete alatt termelt
husvéti orthodox kóser palacktej és tejtermékek
 kaphatók és megrendelhetők összes fiókjánál és az orthodox izr. fűszerkereskedőknél
Budapesti Központi Általános Tejcsarnok Részvénytársaság

Pollák Sarolta

k o z m e t i k u s

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-
 irtás. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése uta-
 sítással. „Miracle“ szépségápoló-
 szerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

SIREMLÉKEK

l e g o l c s ó b b á r o n

EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER
SIRKÖRAKTÁRÁBAN

V., Rudolf tér 3. (Pozsonyi út 1-3. sz. melletti ház)

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

Kundmachung

Wirkungsvolle **דרשות** in deutscher Sprache für
 jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel
 Barmizvo, Chasene **רח"ה ויו"ב** Gast- und Antritts-
 reden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem
 Preise, unter Diskretion. Honorar von 5 Pengő auf-
 wärts, 50 H. Porto rekommandiert im voraus erbeten.
 Pschettl werden gegen extra Vergütung angefertigt.
 Betrag auch aus dem Auslande mittels Postanweisung

Rabbiner Israel Braun

Budapest, VII., Szövetség-utca 48

Sel Peszach cukor

az orthodox hechserre reflektáló hithű hazai zsidóság
 részére **ez évben is**

Központi Irodánk irányítása mellett készült. Ezt a fel-
 ragasztott **1935. évi dátummal**

jelzett vignetták tanúsítják.

A cukor gyártása ez évben is a *Selypi Cukorgyár*
Rt.-nál (Budapest, V., Zrinyi ucca 14) történt, Silberstein
 Dávid váci főrabbi vallási főfelügyelete alatt.

Központi Bizottságunk Rabbicollegiumának vallási
 döntése szerint: az orthodox hívek csak olyan kereske-
 dőknél szerezhetik be *Sel Peszach-cukor* szükség-
 letüket, akik üzletükben kizárólag ezen központi felügye-
 let alatt készült cukrot árusítanak, nehogy az esetleges
 elcserélésből vagy összekeveredésből vallási tilalomszegé-
 sek keletkezessenek.

Budapest, 1935. évi március havában.

A magyarországi autonóm orthodox izraelita hitfelekezet

Központi Irodája.

(Budapest, VI., Eötvös ucca 19.)

Pesti Izr. Hitközség, VII., Síp ucca 12.

2990/1935. szám.

Pályázati hirdetmény

A Pesti Izr. Hitközség előjárósága a *Reisz Manó*-
 féle zsidó szigorló orvosok segélyalapjából kiosztandó
 szigorlati, illetve felavatási díjakra pályázatot hirdet.

Pályázhatnak mindazon kifogástalan életet folytató,
 kiváló előmenetelű, szegénysorsú zsidóvallású *férfi* orvos-
 növendékek, akik 1. vagy teljesen árvák, 2. félárvak, 3.
 akiknek szülei élnek ugyan, de szegénységüket megfele-
 lően igazolni tudják.

A 2. és 3. pontok alapján pályázók csak az 1., illetve
 2. pontok alapján pályázók igényeinek kielégítése után
 lesznek figyelembe vehetők.

A pályázók kérvényükhöz eredeti vagy hiteles máso-
 latban kiállított lecke-könyvet (első és másodévesek érett-
 ségi bizonyítványt is), szülei vagy egyik szülőjük elha-
 lálózását tanúsító anyakönyvi kivonatot és szegénységi
 bizonyítványukat, vagy szegénységüket bizonyító egyéb
 okiratokat tartoznak mellékelni.

A segélyben részesített szigorlók egyetemi tanulmá-
 nyaik hátralevő részében, általuk leteendő szigorlatok és
 orvostudorrrá avatásuk költségeit ebből az alaphól nyerik.
 Egyszerre azonban csak egy szigorlat díja fizettetik ki,
 a következők csupán akkor, ha a folyamodó igazolja,
 hogy előző szigorlatát tényleg letette, míg a felavatás
 díja az avatásra jelentkezés jogosultságának igazolása
 után folyósíttatik.

A kellően felszerelt pályázati kérvények a Pesti Izr.
 Hitközség előjáróságához intézendők és **ez évi május**
hó 15. napjáig a hitközség iktató hivatalában nyújtandók
 be, vagy ugyanoda postán küldendők.

Budapest, 1935 március 15.

A Pesti Izr. Hitközség előjárósága.

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: Aut. 57-2-59

A Projectograph R.-T. a legnagyobb gondot fordítja arra, hogy a legjobb filmek, a legjobb vetítés, a legjobb hangleadás és a legelőzékenyebb bánásmód révén, mozgósínházaink közönségét a legkiválóbban kiszolgálja

TIVOLI FILMSZINHÁZ

Nagymező-utca 8. szám

ODEON FILMSZINHÁZ

Rottenbiller-utca 37/B szám

ORIENT FILMSZINHÁZ

Izabella- és Aradi-utca sarok

1856

óta vezet a

Katzer

Megóvás

és

Bunda

Budapest,

VI., Ó-u.

Telefon

Olcsón és jól vásárolhatunk

**KLEIN
ANTAL**

UJ

ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA

Budapest, VI. ker.,

Király-utca 18. sz.

SIRKÓ

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Mégvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid toiletberendezés
fürdőszoba-butor,

Celluloid kilincs

Celluloid fellrati táblák.

„Cello-fix“ ajtó- és ablak-
lógréselzáró,
megakadályozza nyáron a meleg levegő,
por és korom beáramlását.

HIGIENIA CELLULOIDIPAR

V., Hold-utca 5, a Nemzeti Bankkal szemben

Telefon: 15-9-16

KUFFLER

a legrégibb zsidó étterem

széderestét

rendez

Budapest, VI., Vilmos császár-út 39. sz.

Telefon: 16-7-57

Ebéd házhoz szállítás

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

földje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.

Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

Márványdiszmutárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39

Telefon: 31-4-66